

ALEVİ-BEKTAŐI YOLUNDA AHMED YESEVİ'NİN YERİ

The Place of Ahmed Yesevi on The Alevi-Bektashi Faith

Ali Rıza ÖZDEMİR¹

Öz

Ahmed Yesevi, Türk Müslümanlığına mührünü vurmuş önemli şahsiyetlerden biridir. Alevi veya Sünni, Türk Müslümanlığının bütün şubeleri, Ahmed Yesevi'yi sahiplenmekte ve onun mirasçısı olduğunu iddia etmektedir. Bütün Türk yurtlarında Ahmed Yesevi'nin etkisi bir şekilde görülmektedir. Bu çalışma, Ahmed Yesevi'nin Alevi-Bektaşî yolundaki yerini incelemektedir.

Çalışmanın ana kaynakları, Ahmed Yesevi ve erken dönem Yesevi halifelerinin eserleridir. Bunların yanında Anadolu ve çevre bölgelerde Babailerin, Bektaşîlerin ve Kızılbaşların ürettiği eserler yine çalışmanın ana kaynakları arasındadır. Ahmed Yesevi'nin Alevilik ve Bektaşîlik üzerindeki etkisi hakkında yapılan güncel çalışmalardan da istifade edilmiştir.

Çalışmamız beş ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta erken dönem Yesevi kaynakları hakkında değerlendirmeler yapılmış, ikinci başlıkta Dört Kapı müfredatı üzerinden Ahmed Yesevi'nin Alevi-Bektaşî yolundaki etkisi irdelenmiş, üçüncü başlıkta Alevi-Bektaşî şiirinin kuruluşunda Ahmed Yesevi'nin rolü izah edilmiş, dördüncü

Abstract

One of the significant personalities who put his stamp on Turkish Islam is Ahmed Yesevi. All branches of Turkish Islam, whether Alevi or Sunni, embrace Ahmed Yesevi and claim to be his heir. The influence of Ahmed Yesevi can be seen almost in all Turkish homelands. This study examines his place on the Alevi-Bektashi path.

The main sources of the study are the works of Ahmed Yesevi and his early caliphs. In addition to these, the works produced by Babais, Bektashis and Kızılbaş in Anatolia and the surrounding regions are among the main sources of the study. Contemporary studies on Ahmed Yesevi's influence on Alevism and Bektashism have also been used in this study.

Our study consists of five main sections. In the first section, evaluations were made about the early Yesevi sources; in the second section, the influence of Ahmed Yesevi on the Alevi-Bektashi path through the Four Gates curriculum was examined; in the third section, the role of Ahmed Yesevi in the

¹ Uzman Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı , Balıkesir, Türkiye/ e-posta: etnojenez@hotmail.com / ORCID ID: 0000-0002-9046-3169

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
23.10.2021	22.12.2021	31.12.2021

DOI: 10.18403/emakalat.1013938

başlıkta kimi Alevi erenlerinin Ahmed Yesevi ile bağı gündeme getirilmiş, beşinci bölümde ise değişik konulara temas edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Alevi, Bektaşî, Dört Kapı.

establishment of the Alevi-Bektashi poem was explained; in the fourth section his relationship to the important figures of Alevism was investigated, and in the fifth chapter, some remaining issues were touched upon.

Key words: Ahmed Yesevi, Haji Bektash Veli, Alevi, Bektashi, Four Gates.

Giriş

Mehmed Fuad Köprülü'nün (1890-1966), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı çalışması, 1919 yılında yayımlandığında sadece Türkiye'de değil Avrupa'daki bilim çevreleri tarafından da heyecanla karşılandı. Köprülü, "eski zamanlarda Acem ve Tanzimat'tan beri Avrupa te'siri altında"² gelişen edebiyatın, Türklüğün milli şahsiyetine uygun olmadığından şikâyetle Ahmed Yesevi ve Yunus Emre'yi merkeze alan "halk tasavvuf edebiyatı"³ gerçek çehresiyle tanıtmayı amaçlamıştı. Köprülü'ye göre, Türk'ün milli ruhunu, zevkini ve dehasını gösteren bu edebiyatın, İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatıyla da çok açık ilgisi vardı.⁴

Köprülü, söz konusu eserinde Ahmed Yesevi'yi Nakşibendi tarikatı etrafında üretilen bilgilere göre tanıtmış, bu bilgilere uygun bir Ahmed Yesevi portresi çizmişti. Doğal olarak Ahmed Yesevi'yle ilgili Bektaşî ananesinde yer alan bilgileri zayıf görmüş hatta yer yer hafife alan ifadeler kullanmıştı.⁵ Daha sonraki yıllarda *İslam*

² Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1976), 1.

³ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 1.

⁴ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 1-2.

⁵ "Bektaşîler, 'halk arasında esasen mevcut an'aneleri alarak arasına Hacı Bektaş Veli'yi sokuşturmak' gibi basit -fakat bu suretle yeni bir şekle sokulmuş menkabenin umumi efkâra büsbütün yabancı gelmemesini te'min ettiği cihetle mahirane- bir usul takibettikleri için, Hoca Ahmed Yesevi hakkında esasen mevcut an'aneleri alarak onunla Hacı Bektaş Veli arasında bir bağ yaratıvermişlerdir. Her halde VII. asrın ikinci yarısındanberi Anadolu Türkleri arasında Ahmed Yesevi menkabesinin yaşadığını ve bu Batı sahasındaki menkabenin Doğu ve Kuzey sahalardakinden daha karışık ve onlara göre tarihi

Ansiklopedisi'ne yazdığı “Ahmed Yesevi” maddesinde bu yazdıklarının bir hata olduğunu itiraf edecekti. Çünkü ilk çalışmasında yararlandığı kaynakların Maverâünnehir’de Türk kitleler üzerinde etkili olmak isteyen Nakşibendi çevreler tarafından üretildiğini fark etmişti. Türkleri etki altına almak isteyen Nakşibendiler, onlarla Ahmed Yesevi ve Yesevilik üzerinden bir köprü kurma ihtiyacı hissetmiş olmalıydılar. İşte söz konusu metinler de bu amaca ulaşmak için üretilmişti. Köprülü, Bektaşilik üzerindeki araştırmalarını artırınca Ahmed Yesevi’yi Babai, Haydari ve Bektaşi geleneğine uygun şekilde tanımanın tarihi gerçeklere daha uygun olduğu sonucuna ulaştı.⁶ Hatta *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserinde Nakşibendi/Hacegan geleneğine uygun olarak kullandığı “Hoca Ahmed Yesevi” adını bile tashih etti ve “Hoca/Hace” sanını *İslam Ansiklopedisi*’nde kullanmadı. Ancak trajik şekilde, ilk çalışması daha çok itibar gördü ve ikinci çalışması her zaman gölgede kaldı. Bugün de hem akademik camiada hem de Türk toplumunun genelinde Ahmed Yesevi daha çok ilk imajıyla tanınmaktadır.

Ahmed Yesevi’nin bugün ülkemizde Alevilik ve Bektaşilik⁷ olarak bilinen inanç kümeleri üzerindeki etkisi, Köprülü’nün öncü çalışmalarından sonra da çok tartışılmıştır.⁸ Genel kabule göre, Türk

gerçekten daha çok uzak olduğunu kuvvetle iddia edebiliriz.” Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 58-59. Ayrıca bk.: Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 110 vd.

⁶ Mehmed Fuad Köprülü, “Ahmed Yesevi”, *İslam Ansiklopedisi*, (Eskişehir: MEB Devlet Kitapları, 1977), 1: 212.

⁷ Bu çalışmada Alevi-Bektaşi kullanımını Kızılbaşları, Bektaşi-Çelebileri, Bektaşi-Babaganları ve diğer grupları içermektedir. Bundan sonra Alevi-Bektaşi olarak anılacaktır.

⁸ Birkaç örnek için bk.: Ali Yaman, *Pir Ahmet Yesevi* (İstanbul: Yedinci Kapı Yayınları, 2015); Ali Yaman, “Yesevilik-Bektaşilik Bağlantıları ve Alevi-Bektaşi Kimliği’nin Oluşumunda Yesevilik’in Rolü”, *Doğumunun 800. Yıldönümünde Hacı Bektaş Veli Sempozyumu 17-18 Ağustos 2009 Nevşehir*, (2009): 23-38; Eyup Baş, “Ahmed Yesevi’nin Bektaşilik, Alevilik Üzerindeki Etkileri ve Osmanlı Dini Hayatındaki İzleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* LII/2 (2011): 21-53; Necdet Kurt, “Alevi Deyişlerindeki Yesevi Öğretileri ve Hikmetleri”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 12 (2016): 301-310; Halil İbrahim Şahin, “Yesevi Hikmetlerinin Metin ve Bağlam Özellikleri Açısından Alevi-Bektaşi Nefeslerine Etkisi Üzerine”, *Millî Folklor: Üç Aylık Türk Dünyası Folklor Dergisi* XIV/112 (2016): 30-41; Mehmet Ali Yolcu, “Alevî- Bektaşî İnanç Sisteminde Yesevilik’in İzleri”, *Kültür Evreni: Üç Ayda Bir Yayımlanan Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* IX/32 (2017): 92-97; Mehmet Yardımcı, “Yesevi Hikmetlerinin Anadolu Alevi-Bektaşî Aşıkları Üzerindeki Etkileri”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* V/13 (2017): 239-258; Cenksu Üçer, “Ahmed Yesevi ve Yesevilik’in Alevî Nitelemeli Gelenek ya da Gruplar Üzerindeki Etkisi”, *VI. Uluslararası Şeyh Şa’ban-ı Velî Sempozyumu -Yesevilik-*, 23-25 Kasım 2018. (2018): 166-190; Kamber Özçivan, “Alevî-Bektaşîlikte Hoca Ahmet Yesevi Düşüncelerinin Yeri ve Günümüzdeki İzleri”, *Kültür Evreni: Üç Ayda Bir Yayımlanan Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* XII/40 (2020): 132-137.

halk sufiliğinin üreticisi ve taşıyıcısı olan üç evliya zümresi vardır. Bunlar: Türkistan Erenleri, Horasan Erenleri ve Rum Erenleridir. Türkistan erenleri, Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte kurulan ve kurucusu Ahmed Yesevi'yle temsil edilen evliya zümresidir.⁹ Türkistan erenleri önce Horasan ve ardından Rum erenlerinin teşekkülünde öncü rol oynamıştır. Horasan erenleri ise Türklerin Horasan'a inmesi ve orada büyük bir irfan geleneği kurmasıyla oluşan, Hacı Bektaş Veli ile temsil edilen ikinci kuşak evliyalar topluluğudur. Horasan erenlerinin bir kısmı Anadolu ve çevre bölgelere göçlerle yerleştikten sonra Rum erenlerini teşkil etmiştir.

Son dönemlerde kimi akademik ve etnik ayrılıkçı çevrelerde Alevi-Bektaşî yolundaki Ahmed Yesevi etkisine eleştiriler artmış ve gözler Kürt olarak tanıtılan Şeyh Ebu'l Vefa'ya çevrilmiştir. Şeyh Ebu'l Vefa merkezli yapılan bu çalışmaların birçoğu etnik motivasyonludur ve bilimsel bir değeri yoktur. Akademik çevreler de birtakım zayıf ve tartışmalı kayıtlarla bu etnik motivasyonu bilerek veya bilmeyerek teşvik etmektedirler.¹⁰

Bu çalışmada Ahmed Yesevi'nin Alevi-Bektaşî yolu üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Acaba Ahmed Yesevi'nin Alevi-Bektaşî yolu üzerinde ne gibi etkileri olmuştur?

Anadolu ve çevre bölgelerde Alevi-Bektaşî kültürünün üretilmesinde Ahmed Yesevi'nin etkisi ne kadardır?

Ahmed Yesevi ile Alevi-Bektaşî geleneği üzerindeki benzerlikler nelerdir?

Bu etkiler derinlikli bir içeriğe mi sahiptir, yoksa yüzeysel mi kalmıştır?

Alevi-Bektaşî yolunda Ahmed Yesevi'nin etkisini birkaç başlık altında incelemek mümkündür. Birincisi Dört Kapı Kırk Makam, ikincisi Alevi-Bektaşî erenlerinin Ahmed Yesevi ile olan irtibatı¹¹ ve son olarak da Alevi-Bektaşî şiirinin kuruluşunda Ahmed Yesevi etkisidir. Bunlar dışında kalan dağınık bazı hususlar da vardır ancak

⁹ Ahmet Yaşar Ocak, "Anadolu Türk Halk Sufiliğinde Ahmed-i Yesevî Geleneğinin Teşekkülü", *Milletlerarası Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri 26-27 Eylül 1991 Ankara* (1992): 75-84

¹⁰ Detaylar için bk.: Ali Rıza Özdemir, *Geçmişten Geleceğe Kürt Aleviliği*, (Ankara: Kripto Yayınları, 2016), 103-140.

¹¹ Üçer, "Yesevilğin Alevî Nitelemeli Gelenek ya da Gruplar Üzerindeki Etkisi", 166-190.

bunların diğer tarikatlarla karşılaştırılması yapılmalı ve ayırıcı özellikleri ayrıca tespit edilmelidir.¹²

Ahmed Yesevi'nin Alevi-Bektaşî yolundaki etkisini ve yerini araştıran bu çalışma birkaç bölümden oluşmaktadır. Öncelikle erken dönem Yesevi kaynakları üzerinde durulmuş ve bunların Yesevilik çalışmalarındaki önemi tartışılmıştır. İkinci bölüm, Dört Kapı Kırk Makam müfredatı üzerinden Alevi-Bektaşî zümrelerindeki Ahmed Yesevi'nin etkisine ayrılmıştır. Ayrıca bu bölümde Babailer, Bektaşiler ve Kızılbaşlardaki Dört Kapı Kırk Makam müfredatı incelenmiştir. Üçüncü bölümde Alevi-Bektaşî şiirinin kuruluşunda Ahmed Yesevi'nin ve *Hikmetler*'inin rolü ile Alevi-Bektaşî şiirinde Ahmed Yesevi'nin ele alınış şekli incelenmiştir. Dördüncü bölümde kimi Alevi ocaklarının kendisini Ahmed Yesevi ile ilişkilendirme şekli mercek altına tutulmuştur. Son bölümde ise Ahmed Yesevi ve Yesevilik ile Alevi-Bektaşî yolu arasındaki kaynaklarda dağınık halde bulunan kimi müşterek hususlara yer verilmiştir. Çalışmanın bütün süreçlerinde araştırma ve yayın etiği kurallarına uyulmuştur.

1. Erken Dönem Yesevi Kaynakları Hakkında Değerlendirmeler

Nakşibendilik, Türkistan sahasında Türk kitlelere ulaşmak için Ahmed Yesevi'yi Nakşibendi tarikatının silsilesine yerleştirmiş, erken dönem Yesevi metinlerini tahrif etmiş ve kendi amaçlarına uygun yeni metinler üretmiştir. Köprülü'nün bildirdiğine göre Nakşibendi çevrelerinin Ahmed Yesevi'yi tarikatın büyükleri arasında sayması Türkler arasında onun ününe bir halel getirmemiş ama Horasan'da Nakşibendi tarikatının güçlenmesine ve Yesevilğin gerilemesine neden olmuştur. Sadece Seyhun bölgesinde Özbek ve Kazak bozkırlarında Yesevilik asla gerilememiş ve hiçbir tarikat onunla baş edememiştir.¹³ Bu bakımdan Ahmed Yesevi'yi ve Yesevilği gerçek çehresiyle anlamak için Nakşibendilik öncesi kaynakları araştırmak gerekir. Çünkü Nakşî kaynakların ürettiği malzeme ile Ahmed Yesevi'yi tanımak ve anlamak mümkün değildir. Bunu yapmak baştan yanlış yola girmeye razı olmaktır.¹⁴ Ahmed Yesevi'ye ve birinci kuşak halifelerine isnat edilen eserler Nakşibendi çevrelerin tahrifleri dikkate alınarak ihtiyatla kullanılmalıdır.

¹² Ömer Faruk Teber, "Dini Edebi Metinler Olarak Menâkıbnâmelerin İslam Tasavvufundaki Önemi Hoca Ahmed Yesevî Menâkıbnâmeleri Örneği", *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, II/ 1, (2016): 364-370.

¹³ Köprülü, "Ahmed Yesevi", 1/213

¹⁴ Köprülü, "Ahmed Yesevi", 1/210-215; Ocak, "Ahmed-i Yesevi Geleneğinin Teşekkülü", 75-84

Bu çalışmanın ana kaynaklarının başında Ahmed Yesevi ile halifelerine isnat edilen eserlerle Alevi-Bektaşî geleneği içinde üretilen yazılı kaynaklar gelmektedir. Şimdiye değin Ahmed Yesevi'ye nispet edilen birkaç tane eser bulunmuştur. Bunlardan birincisi ve en bilineni *Divan-ı Hikmet*'tir.¹⁵ *Divan-ı Hikmet*'te yer alan ve hikmet adı verilen şiirlerin tamamının Ahmed Yesevi'ye ait olmadığı bilinmektedir. Nakşibendi koluna mensup birçok kişi çok sayıda hikmet üreterek, *Divan-ı Hikmet*'e eklemiştir.¹⁶ Böyle olmakla birlikte Ahmed Yesevi hakkında bilgi alabileceğimiz önemli bir kaynak durumundadır. Ahmed Yesevi'ye isnat edilen ikinci eser *Fakrname* adlı küçük bir risaledir. *Divan-ı Hikmet*'i tertip edenler tarafından yazıldığı kuvvetle tahmin edilen eserde,¹⁷ Dört Kapı Kırk Makam müfredatının hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir.¹⁸ Ahmed Yesevi'ye isnat edilen iki Farsça risale, *Risâle der Âdâb-ı Tarikat* ve *Risâle der Makâmât-ı Erba'în* adlarını taşımaktadır.¹⁹ Bu iki risale, Yesevi hakkında diğer eserlerle örtüştüğü için Ahmed Yesevi'ye ait olması veya yakın halifeleri tarafından derlenmiş olması muhtemeldir.²⁰

Bazılarının sıhhatinde şüpheler olmakla birlikte Ahmed Yesevi'nin önde gelen halifesi Süleyman Hakîm Ata'ya²¹ (ö. 582/1186-87) isnat edilen çok sayıda eser vardır. *Ahir Zaman Kitabı*, kıyamet kopmadan önce dünyanın durumunu ve yaşanacakları bildiren manzum bir eserdir.²² *Bakırgan Kitabı*, Süleyman Hâkim Ata'ya ait kırk altı ve Ahmed Yesevi'ye ait on iki hikmet de dâhil olmak üzere çok sayıda

¹⁵ Kemal Eraslan-Necdet Tosun, *Ahmed Yesevi Külliyyatı* (Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2019); Hoca Ahmed Yesevi, *Divan-ı Hikmet*, nşr. Hayati Bice. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001).

¹⁶ Detaylı bilgi için bk.: Köprülü, "Ahmed Yesevi", 1/210-215.

¹⁷ Kemal Eraslan, *Yesevi'nin Fakr-nâmesi* (Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları: 2016), 9.

¹⁸ Eraslan- Tosun, *Ahmed Yesevi Külliyyatı*, 31-90; Eraslan, *Yesevi'nin Fakr-nâmesi*.

¹⁹ Eraslan-Tosun, *Ahmed Yesevi Külliyyatı*; Kemal Eraslan-Necdet Tosun, *Yesevi'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risalesi*, (Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2016).

²⁰ Eraslan- Tosun, *Yesevi'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risalesi*, 63.

²¹ Süleyman, Kul Süleyman, Süleyman Bakırganî, Hâkim, Hâkim Süleyman gibi isimlerle de anılır. Bk.: Münevver Tekcan, "Hazret-i Meryem Kitabı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* XXXII (2004): 185-216

²² Münevver Tekcan, "Hakîm Ata'nın Ahir Zaman Kitabı", *bilgi* 37 (2006): 21-55; Mustafa Sever, *Ahmed Yesevi'nin III. Halifesi Hakîm Süleymân Ata Hikmetler ve Kıssalar* (Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2017): 320 vd.

şairin şiirlerinin yer aldığı bir antolojidir.²³ Eserde Süleyman Hâkim Ata'dan sonra yaşamış çok sayıda şairin yer alması, eserde eklemeler olduğunu göstermektedir. *Hazreti Meryem Kitabı*, Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'in vefatını anlatan manzum bir eserdir.²⁴ Hz. Muhammed'in miraca çıkmasını manzum olarak anlatan *Miraç-Name*²⁵ Süleyman Hakîm Ata'ya nispet edilen eserlerden bir diğeridir. *Kudek-name*, Hz. Peygamber'in çocuk sevgisini ve ahlaki özelliklerini çocuklar için anlatan kısa manzum bir eserdir.²⁶ Süleyman Hâkim Ata'ya isnat edilen şiirler ve eserler, Mustafa Sever tarafından *Hikmetler ve Kıssalar* başlığı altında bir araya toplanmıştır.²⁷ Süleyman Hâkim Ata'nın hayatını ve kerametlerini anlatan *Tezkire-i Hâkim Ata* adlı eser ise,²⁸ menakıpname tarzında yazılmış bir eserdir.

Çalışmanın kaynaklarından bir diğeri ise Ahmed Yesevi'nin önde gelen halifelerinden Sufi Muhammed Danişmend Zernuki'ye (12. yy.) isnat edilen *Mir'atü'l-kulub (Kalplerin/ Gönüllerin Aynası)* adlı eserdir. Bazı eklemeler yapıldığı anlaşılrsa da eser, Yeseviliğin kadim kaynakları arasında yer alması bakımından önemlidir. Eserin Sufi Muhammed Danişmend Zernuki'nin müritleri tarafından derlenmiş olma ihtimali yüksektir.²⁹ İmam Hüsameddin Hüseyin b. Ali Sıgnaki (ö. 1311) tarafından kaleme alınan *Menakıb-ı Ahmed-i Yesevi*,³⁰ çalışmada kullanılan bir başka kaynaktır.

Ahmed Yesevi ve halifelerinin yazdığı bu eserlerin yanında Alevi-Bektaşî çevrelerinde üretilmiş yazılı kaynakları yani velayetnameleri, icazetnameleri, silsilenameleri, risaleleri ve şiirleri de çalışmanın kaynaklarına eklememiz gerekmektedir.³¹ Bir Yesevi aynı zamanda Babai halifesi olan Hacı Bektaş Veli'ye³² mal edilen eserler de ana kaynaklar arasında sayılmalıdır. Son olarak Türk ve dünya

²³ Mustafa Sever, *Bakırgan Kitabı* (Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları: 2018).

²⁴ Tekcan, "*Hazret-i Meryem Kitabı*", 185-216; Sever, *Hakîm Süleymân Ata Hikmetler ve Kıssalar*, 332 vd.

²⁵ Kemal Eraslan, "Hakîm Ata ve Mirâc-nâme'si", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi* 10 (1979): 243-304; Sever, *Hakîm Süleymân Ata Hikmetler ve Kıssalar*, 276 vd.

²⁶ Önal Kaya, "Kul Süleyman'ın Kudek-nâmesi" *KÖK Araştırmalar* II/2, (Güz 2000): 155-167; Sever, *Hakîm Süleymân Ata Hikmetler ve Kıssalar*, 315 vd.

²⁷ Sever, *Hakîm Süleymân Ata Hikmetler ve Kıssalar*.

²⁸ Önal Kaya, *Tezkire-i Hâkim Ata*, (Ankara: KÖKSAV Yayınları, 2007).

²⁹ Necdet Tosun, "Yeseviliğin İlk Dönemine Aid Bir Risale: Mir'atü'l-Kulub", *İLAM Araştırma Dergisi* II/2, (1997): 48-49.

³⁰ Necdet Tosun, "Ahmed Yesevi'nin Menakıbı", *İLAM Araştırma Dergisi*, III/1, (1998), 73-81.

³¹ Ali Rıza Özdemir, *Aleviliğin Yazılı Kaynakları* (Ankara: Kripto Yayınları, 2019).

³² Detaylar için bk.: Ali Rıza Özdemir, *Hünkar: Hacı Bektaş Veli* (Ankara: Kripto Yayınları, 2019).

kütüphanelerinde bulunan yazma eser koleksiyonlarında yer alan konu ile ilgili yazma eserler, birinci elden kaynaklardır.³³

2. Dört Kapı Müfredatı Üzerinden Alevi-Bektaşî Yolunda Ahmed Yesevî'nin Rolü

2.1. Ahmed Yesevi ve Halifelerinden Dört Kapı

Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat adlarını alan Dört Kapı, Alevi-Bektaşî yolundaki eğitim sisteminin temel müfredatıdır.³⁴ İlk defa Hz. Muhammed'e isnat edilen bir hadiste birlikte anılan Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat adları, İmam Cafer Sadık'a isnat edilen bir buyrukta "Dört Kapı" şeklinde adlandırılmıştır.³⁵

Türk irfanında Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat aşamalarından oluşan Dört Kapı müfredatını kırk makamla birlikte ilk defa tanıtan kişi Ahmed Yesevi olmuştur. Ahmed Yesevi'ye isnat edilen *Fakrname* ile *Risâle der Makâmât-ı Erba'in* adlı eserlerde Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat kapıları ile bu kapılarda bulunan onar makam tek tek sıralanmıştır. Ayrıca *Hikmetler*'de de Dört Kapı'ya yer verilmiştir.

Fakrname'de Hz. Ali'ye isnat edilen bir buyrukta, "... dervişlik makamı kırktır. Eğer (bir derviş) bilip (buna göre) amel etse, dervişliği temiz olur ve eğer bilmese ve öğrenmese, dervişlik makamı ona haram olur ve (o kişi) cahildir. O kırk makamın onu şeriat makamında ve onu tarikat makamında ve onu mârifet makamında ve onu hakikat makamındadır"³⁶ denilerek Dört Kapı Kırk Makam İslami bir temele oturtulmuştur. *Risâle der Makâmât-ı Erba'in* adlı eserde ise, "(Ahmed Yesevî) Buyurdu ki: Kul, Allah Teâlâ'ya kırk makam (basamak) ile ulaşır. İlk on makam şeriatla ilgilidir. İkinci on makam tarikatla, üçüncü on makam marifetle, dördüncü on makam da hakikatla ilgilidir"³⁷ denilerek Dört Kapı Kırk Makam müfredatı Ahmed Yesevi'den nakledilmiştir. Doğal olarak Ahmed Yesevi'nin Dört Kapı Kırk Makam müfredatını Hz. Ali'den alıp öğrendiği ifade edilmiştir.

Divan-ı Hikmet'te de Dört Kapı'ya yer verilmiştir.³⁸ Ahmed Yesevi'ye ait bazı hikmetlerde Şeriat, Tarikat, Hakikat makamları bir arada

³³ Ömer Faruk Teber, Bektaşî Erkânâmelerinde Mezhebî Unsurlar, (Ankara: Aktif Yayınları, 2008), 9-19.

³⁴ Ali Rıza Özdemir, "Dört Kapı Kavramının Kaynakları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 97 (2021): 83-94.

³⁵ Detaylar için bk.: Özdemir, "Dört Kapı Kavramının Kaynakları", 83-94.

³⁶ Eraslan-Tosun, *Yesevî'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risalesi*, 54.

³⁷ Eraslan-Tosun, *Yesevî'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risalesi*, 71.

³⁸ Yesevi'nin *Divan-ı Hikmet*'inde Dört Kapı'ya yapılan atıflar oldukça fazladır. Biz burada birkaçını almakla yetindik.

anılmıştır. Bunlardan birinde Ahmed Yesevi, hakikat sırlarına ulaştığını bildirmektedir:

“Üç yüz molla geldi, yazdı çok haber
Şeriattır, ben de yazsam bir haber
Tarikatten, hakikatten ne haber?
Başım verip, Hak sırrını bildim ben”³⁹

Yine aynı eserde bir dörtlükte Ahmed Yesevi insanın tekâmülüne işaret etmekte, kendi tekâmülünü tamamladığını bildirmektedir:

“Âşıkların efsanesi şeriattır
Âşık, ârif incileri tarikattır
Nere gitse sevgilisi hakikattir
Bu sırları arş üstünde gördüm ben işte”⁴⁰

Kimi hikmetlerde ise Dört Kapı'nın tamamı birlikte anılmıştır. Bunlardan birinde her kapının başka bir aşamaya karşılık geldiği farklı metaforlarla anılmıştır. Şeriat pazara, tarikat gül bahçesine, marifet bahçeye ve hakikat de aşka benzetilmiştir:

“Şeriat pazarın seyrân eyledim.
Tarikat gülzârını tayrân eyledim.
Marifet bahçesin cevân eyledim.
Hakikat aşkını ben aştım dostlar!”⁴¹

Ahmed Yesevi, bir başka hikmetinde tekâmül aşamalarını geçen kâmil insanların çerağ gibi aydınlık olduğunu ve mahşerde özel kişiler arasında yer alacağını söyler:

“Kadı, müftü, mollalar yolunda şeriatın,
Ârif, âşık almıştır, şevkini tarikatın.
İlmiyle âmil olan, çerağı hakikatin,
Burak biner mahşerde, eğri tutar borkünü.”⁴²

Ahmed Yesevi'nin önde gelen halifelerinden Süleyman Hâkim Ata'ya nispet edilen kimi şiirlerde de Dört Kapı, Ahmed Yesevi'yle anılmaktadır:

“Şeri'atde ârâste
Tarikatde peyveste
Hakikatde şâyeste
Şeyhim Ahmed Yesevî

³⁹ Eraslan- Tosun, *Ahmed Yesevi Külliyyati*, 119.

⁴⁰ Eraslan- Tosun, *Ahmed Yesevi Külliyyati*, 124.

⁴¹ Eraslan- Tosun, *Ahmed Yesevi Külliyyati*, 141.

⁴² Eraslan- Tosun, *Ahmed Yesevi Külliyyati*, 221-222.

Şeri'atni sözlegen
Tarikatni izlegen
Hakikatni bildürgen
Şeyhim Ahmed Yesevî"⁴³

Yine Süleyman Hâkim Ata, bir şiirinde Dört Kapı'ya atıf yapmıştır:

“Şeriat pazarında tahsil gerek
Tarikat pazarında kusur gerek
Hakikat pazarında esir (olmak) gerek
Dünya ağlayıp Hak esirini bilse olmaz.”⁴⁴

Ahmed Yesevi'nin önde gelen halifelerinden Sufi Muhammed Danişmend Zernuki'ye (12. yy.) isnat edilen *Mir'atü'l-kulub (Kalplerin/Gönüllerin Aynası)* adlı eserde Hz. Muhammed'den nakledilen bir hadisten [“Şeriat benim sözlerim, tarikat fiillerim (işlerim), hakikat ise hâlimdir”] sonra Ahmed Yesevi'den “Şeriat, zahiren uzuvlarla amel etmek, tarikat, kalp ile amel etmek, hakikat ise sır (kalbin içindeki cevher, gönül) ile amel etmektir” sözleri aktarılmıştır.⁴⁵ Yine *Mir'atü'l-kulub (Kalplerin/Gönüllerin Aynası)* adlı eserde Hz. Muhammed'in miraçta Allah ile vasıtasız olarak doksan bin konuda konuştuğu, bunların otuz bininin şeriatla, otuz bininin tarikatla ve otuz bininin de hakikatle ilgili olduğu ifade edilmiştir.⁴⁶

Doğal olarak hem Ahmed Yesevi'ye ve hem de onun halifelerine isnat edilen eserlerde Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat aşamalarından oluşan Dört Kapı müfredatı açık şekilde yer almıştır. Hatta denilebilir ki, Ahmed Yesevi ve Yesevilik, Dört Kapı ile birlikte akla gelmektedir.

2.2. Babai Türkmenlerinde Dört Kapı

Ahmed Yesevi ile anılan Yesevilik tarikatı, öncelikle Seyhun ve Taşkent civarıyla Doğu Türkistan'da kökleşmiş, sonra Maverâünnehir ile Harezmi bölgelerinde önem kazanmıştır. Moğol istilasıyla birlikte Horasan, İran ve Azerbaycan bölgelerindeki Türkler arasında yayıldıktan sonra 13. yüzyılda Türkmen göçleriyle birlikte nihayet Anadolu'ya girmiştir.⁴⁷

1240 yılında Anadolu'da büyük bir Türkmen ayaklanmasına neden olan Babailer zümresinin Yesevilikle ilişkisini gündeme getiren

⁴³ Sever, *Bakırgan Kitabı*, 107.

⁴⁴ Sever, *Hakim Süleyman Ata Hikmetler ve Kıssalar*, 227

⁴⁵ Tosun, “Mir'atü'l-Kulub”, 69.

⁴⁶ Tosun, “Mir'atü'l-Kulub”, 70.

⁴⁷ Köprülü, “Ahmed Yesevi”, 1/213

ilk kişi Mehmed Fuad Köprülü olmuştur. Ona göre Horasan'da 13. asırda Haydariyye tarikatının doğmasında etkili olan Yesevilik, aynı yüzyılın ikinci yarısında Babai ve Bektaşî tarikatlarının oluşumunda da rol oynamıştır.⁴⁸ Esasen Ahmed Yesevi'den az önce Fergana gibi Türk yurtlarında Türkler kendi şeyhlerine “bab” yani “baba” veya “ata” (eş anlamlısı “dede”) namını veriyorlardı.⁴⁹ Ahmed Yesevi'nin birinci ve sonraki kuşak halifelerinin birçoğu da “baba”⁵⁰ ve “ata”⁵¹ sanı taşıyordu. 13.yüzyılda Anadolu'da meydana gelen büyük Türkmen ayaklanmasını idare edenler “dede” ve “baba” sanlarına (Dede Garkın, Baba İlyas, Baba İshak vb.) sahiptiler.⁵² Abdal Musa'nın babası ve Hacı Bektaş Veli'nin amcası Haydar da “Ata” sanına (Haydar Ata) sahipti.⁵³

Ahmed Yesevi'ye bağlı halifelerin ve Babai önderlerinin taşıdığı “ata/dede” ve “baba” gibi unvanlar, bugün Alevi-Bektaşî toplumunda “dede” ve “baba” şeklinde yaşamaktadır.

Ahmed Yesevi'nin Babailer üzerindeki etkisini Dört Kapı sistemi üzerinden de tespit edebiliyoruz. Babai zümrelerin, Hoca Ahmed Yesevi tarafından sistemleştirilen Dört Kapı sistemini içselleştirdiği Baba İlyas'ın torunu Elvan Çelebi'nin *Name-i Kudsi&Menâkıbu'l-Kudsiyye* adlı eserinden anlaşılmaktadır. Elvan Çelebi'ye göre Dede Garkın, “Hem şeriat içinde çok bilgin, hem hakikat içinde çok ergin”⁵⁴ bir kişidir. Baba İlyas'ın veliliğini sorgulayarak onu halkın gözünden düşürmek isteyen düşmanları, onun Dört Kapısının tamam olmadığını ima etmektedirler: “Şeriat, tarikat ve hakikatte bu durum var mıdır?”⁵⁵ Baba İlyas'ın halifeleri tanıtılırken onların insan-ı kâmil oldukları yine Dört Kapı sistemine vurgu yapılarak ifade edilmiştir: “Hem şeriat yolunda bilgili ve bilgisini yaşayan; hem tarikat yolunda irfan sahibi ve bağışlayıcı idiler”.⁵⁶

Bütün bu bilgilerden Babai Türkmenlerinin, Yesevilikle olan bağlarını tespit edebiliyoruz. Yeni kaynakların bulunması ve yeni

⁴⁸ Köprülü, “Ahmed Yesevi”, 1/212

⁴⁹ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 18-19

⁵⁰ Baba Maçın ve Eymen Bab (Baba) gibi. Bkz. Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 34; Köprülü, “Ahmed Yesevi”, 1/213.

⁵¹ Mansur Ata, Abdülmelik Ata, Zengi Ata, Said Ata, Süleyman Hâkim Ata, Uzun Hasan Ata, Seyyid Ata, Bedr Ata, Sadr Ata, İsmail Ata gibi. Bk.: Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 34; Köprülü, “Ahmed Yesevi”, 1/213.

⁵² Detaylar için bkz. Özdemir, *Kürt Aleviliği*, 103-140.

⁵³ Abdurrahman Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999), 47, 55.

⁵⁴ Elvan Çelebi, *Name-i Kudsi& Menâkıbu'l-Kudsiyye*, nşr. Mertol Tulum, (Konya: Çizgi Yayınları, 2014), 57.

⁵⁵ Elvan Çelebi, *Name-i Kudsi*, 121.

⁵⁶ Elvan Çelebi, *Name-i Kudsi*, 487.

bilgilere ulaşılması ile bu bağların daha açık şekilde görüleceğini tahmin etmek zor olmasa gerektir.

2.3. Hacı Bektaş Veli'nin Eserlerinde ve Halifelerinde Dört Kapı

Hacı Bektaş Veli'nin Ahmed Yesevi ile görüşüp görüşmediği halen tartışılan bir konudur. Genel olarak Ahmed Yesevi'nin M. 1093 yılında doğduğu ve 1166 yılında vefat ettiği yani toplam 73 yıl ömür sürdüğü kabul edilmektedir. Ahmed Yesevi'nin, 120, 125, 133,⁵⁷ 126 veya 130 yaşına⁵⁸ kadar yaşadığını kaydeden kimi aktarımlar da vardır. *Divan-ı Hikmet*'te yer alan bir şiire göre ise Ahmed Yesevi, 125 yaşına girmiştir.⁵⁹ Eğer Ahmed Yesevi'nin M. 1166 yılında vefat ettiğini kabul edersek M. 1209 yılında dünyaya gelen Hacı Bektaş Veli ile görüşmesi mümkün değildir. Ahmed Yesevi'nin 130 sene yaşadığını söyleyen aktarımı kabul edersek onun M. 1219 yılında⁶⁰ vefat ettiği ortaya çıkar. En iyi hesapla bile Ahmed Yesevi vefat ettiğinde Hacı Bektaş Veli 10 (on) yaşında ancak vardı. Bu bağlamda Hacı Bektaş Veli'nin Ahmed Yesevi ile görüşmesi hatta eğitim alması mümkündür ancak henüz 10 yaşında onun halifesi olması mümkün görünmemektedir.⁶¹ Bazı güncel çalışmalarda Ahmed Yesevi'nin 1230'lu yıllara kadar yaşadığı ifade edilmektedir ki,⁶² bu durumda Bektaşî geleneğindeki ilişkiler, zamandizini bakımından bütünüyle mümkün olmaktadır.

Alevi-Bektaşî geleneği, Hacı Bektaş Veli'nin Ahmed Yesevi ile cemal cemale görüştüğünü ve Rum'a Yesevi'nin emriyle geldiğini

⁵⁷ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 37.

⁵⁸ Tosun, "Ahmed Yesevi'nin Menakıbı", 78.

⁵⁹ "Erenlerden fetih ve feyz alamadım / Yüz yirmi beş yaşa girdim bilemedim". Bk.: Eraslan- Tosun, *Ahmed Yesevi Külliyyatı*, 117.

⁶⁰ Hesaplama M. 1093 yılında doğduğu kabul edilerek, ayrıca miladi ve hicri takvim arasındaki 11 günlük fark dikkate alınarak yapılmıştır. Doğum tarihinin doğruluğu ayrıca tetkik edilmelidir.

⁶¹ Detaylar için bk.: Özdemir, *Hacı Bektaş Veli*, 57 vd.

⁶² Devin DeWeese'e ait olan bu görüşü aktaran, Ahmet T. Karamustafa, "Yesevilik, Melâmetilik, Kalenderilik, Vefâ'îlik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler: Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkan-Tarikatlar-Edebiyat-Mimari-İkonografi-Modernizm*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 77. Devin DeWeese, Ahmed Yesevi'yi klasik Sünni bir sufi olarak tanıtmaktadır. Ayrıca bk.: Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektaş-ı Veli'nin Tasavvufi Kimliğine Yeniden Bakış: Yesevî, Haydarî, Vefai, Babai, Yahut "Şeyhlikten Müridlikten Fâriğ Bir Meczup?", *Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri: Hacı Bektaş Veli* (2010), 49-55. Ayrıca bk.: Ahmet Yaşar Ocak, "Ahmed-i Yesevi ve Yesevilik Araştırmalarına Genel Bir Bakış ve Değişen Köprülü Modeli", *Alkış Bitiği: Kemal Eraslan Armağanı*, haz. Bülent Gül. (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2015), 136.

söyler. Hacı Bektaş Veli'nin hayatını ve kerametlerini anlatan *Velayetname*'de Ahmed Yesevi ile Hacı Bektaş Veli'nin görüştüğü açıkça bildirilmekte, aralarında geçen olaylar uzun uzun hikâye edilmektedir. Buna göre, Hacı Bektaş Veli, Ahmed Yesevi'nin halifesi olarak Rum'a gelmiştir.⁶³ *Velayetname-i Hacım Sultan*'da da iki eren arasındaki görüşmeler ve Hacı Bektaş Veli'ye halifelik verilmesi, *Hacı Bektaş Velayetnamesi*'ne uygun olarak anlatılmıştır.⁶⁴ Daha geç dönemde (19. yy.) yazılan *Keramatı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli* adlı esere göre, Hacı Bektaş Veli'nin Ahmed Yesevi ile buluşması ve halifelik alması rüyada gerçekleşmiştir.⁶⁵

Hacı Bektaş Veli'ye isnat edilen kimi eserlerde de Ahmed Yesevi ile Hacı Bektaş Veli'nin görüştüğü ve ondan ders aldığı kaydedilmiş, Ahmed Yesevi'nin Türk irfanına dâhil ettiği birçok hususa yer verilmiştir. Bu kaynaklara göre Hacı Bektaş Veli'yi, Ahmed Yesevi irşat etmiştir. *Kitabü'l Fevaid*'de, "Hace Ahmed Yesevi, sırrı kutlu olsun, sözlerinden: irşat için Hacı Bektaş Veli'ye buyurmuştur ki...",⁶⁶ "Hz. Hacı Bektaş Veli, Hoca Ahmed Yesevi'nin şöyle buyurduğunu naklediyor",⁶⁷ "Hoca Ahmed Yesevi, bir gün Hünkâr Hacı Bektaş Veli'ye buyurdu...",⁶⁸ "Hoca Ahmed Yesevi, Hünkâr'a buyurdu..."⁶⁹ gibi cümlelerden sonra Ahmed Yesevi'nin sözleri aktarılmıştır. Doğal olarak bu kayıtlara göre, Hacı Bektaş Veli Ahmed Yesevi'den bire bir ders almıştır.

Bektaşî-Çelebilere ait icazetnameleri Hacı Bektaş Veli'nin Hoca Ahmed Yesevi'nin halifesi olduğuna şahitlik eden diğer kaynaklardır. 1847 ve 1855 tarihli iki farklı *Bektaşî-Çelebi icazetnamesinde* Hacı Bektaş Veli'nin mürşidi doğrudan doğruya Ahmed Yesevi olarak gösterilmiştir.⁷⁰

⁶³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli: Vilâyet-nâme*, (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1958), 9.vd.

⁶⁴ Tufan Gündüz, "Hacı Bektaş Veli'nin Yol Arkadaşı Kolu Açık Hacım Sultan ve Velayetnâmesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 55, (2010): 71-96.

⁶⁵ Baki Yaşa Altınok, "Hacı Bektaş Veli Hakkında Yazılmış Bir Menakıbnâme ve Bu Menakıbnâmede Belirtilen Anadolu'daki Alevi Ocakları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* IX/27, (2003): 183.

⁶⁶ Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş Veli El Kitabı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 426. Benzer cümle için bk.: Güzel, *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*, 446.

⁶⁷ Güzel, *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*, 434.

⁶⁸ Güzel, *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*, 444.

⁶⁹ Güzel, *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*, 446.

⁷⁰ Mehmet Akkuş, "19. Asırda Bir Bektaşî İcâzetnâmesi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 1/1 (1999): 27-39; H. Dursun Gümüsoğlu, "Bir Çelebi İcâzetnamesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59, (2011): 423-442.

Dört Kapı Kırk Makam, Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde en fazla işlenen konular arasında gelir. *Makalat*'ta Dört Kapı Kırk Makam, ayet ve hadislerle temellendirilmiştir.⁷¹ *Kitabü'l Fevaid*'de bildirildiğine göre, Hacı Bektaş Veli'ye Dört Kapı Kırk Makam'ı Ahmed Yesevi öğretmiştir: "Hace Ahmed Yesevi, sırrı kutlu olsun, sözlerinden: irşat için Hacı Bektaş Veli'ye buyurmuştur ki: 'Bütün yol sahipleri dört kapı kırk makamı ve içindekileri bilmesi gerekir: on makamı şeriatte, on makamı tarikatte, on makamı marifette, on makamı hakikatte.'⁷²

Yesevi metinleriyle Bektaşî metinlerindeki kimi benzerlikler de şaşırtıcı derecede dikkat çekmektedir. Ahmed Yesevi'nin halifelerinden Sufi Muhammed Danişmend Zernuki'ye (12. yy.) isnat edilen *Mir'atü'l-kulub (Kalplerin/Gönüllerin Aynası)* adlı eserde Dört Kapı, Hz. Muhammed'in, "Şeriat sözlerim, tarikat fülleri ve hakikat hallerimdir"⁷³ hadisine dayandırılmıştır. Hacı Bektaş Veli'ye ait *Kitabü'l Fevaid*'de de, Dört Kapı aynı hadisle temellendirilmiştir.⁷⁴

Hacı Bektaş Veli'den sonra onun halifeleri de Dört Kapı Kırk Makam müfredatını eserlerinde işlemişlerdir. Özellikle Hacı Bektaş Veli'nin ikinci kuşak öğrencilerinden olan Yunus Emre *Divan*'ında⁷⁵ Kaygusuz Abdal ise *Mesnevi* adlı eserinde⁷⁶ Dört Kapı'yı isimleriyle anmıştır.

Ahmed Yesevi'nin halifelerinden Sufi Muhammed Danişmend Zernuki'ye (12. yy.) isnat edilen *Mir'atü'l-kulub (Kalplerin/Gönüllerin Aynası)* adlı eserde Hz. Muhammed'in miraçta Allah'la konuştuğu bildirilen doksan bin kelimeye atıflar vardır. Buna göre Hz. Muhammed, miraçta Allah ile vasıtasız olarak doksan bin konuda konuşmuştur. Bunların otuz bini şeriatla, otuz bini tarikatla ve otuz bini de hakikatle ilgilidir.⁷⁷

Yunus Emre benzer şekilde Allah ile Hz. Muhammed'in konuştuğu doksan bin kelimeye değinir:

"Doksan bin kelimeyi Hak
Söyliyecek Habib ile

⁷¹ Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*, nşr. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş-Ali Öztürk, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 67 vd.

⁷² Güzel, *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*, 426 vd.

⁷³ Tosun, "Mir'atü'l-Kulub", 70.

⁷⁴ Güzel, *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*, 424.

⁷⁵ Mustafa Tatçı, (1990). *Yunus Emre Divanı*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 285; Abdullah Kahraman, "Yunus Emre Divân'ında Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet (Dört Kapı)", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 1/1, (2017): 1-18.

⁷⁶ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), 287-290.

⁷⁷ Tosun, "Mir'atü'l-Kulub", 70.

Otuz bini sır olucak
Ben ol sırrolanda idim.”⁷⁸

Yine Yunus Emre, başka bir şiirinde doksan bin kelam ile özel / sır olan otuz bin kelama temas eder:

“Doksan bin Hak kelamı altmış bin hâs a âmı
Otuz bini hass’ül-has oldurur sır içinde.”⁷⁹

Hacı Bektaş Veli Dergâhı postnişinlerinden Hamdullah Çelebi (1767-1836) de “Hasreti” mahlasıyla yazdığı bir şiirinde benzer göndermeler yapar:

“Otuz bini şeriatta
Otuz bini tarikatta
Otuz bini hakikatte
Bilenler bildi billahi”.⁸⁰

Hacı Bektaş Veli’den sonra sayısız Alevi-Bektaşî ulusu Dört Kapı Kırk Makam’ı eserlerinde işlemiş⁸¹, Dört Kapı Kırk Makam zamanla Alevi-Bektaşî yolunun temel eğitim müfredatı olmuştur.⁸² Ayhan Pala’nın iddialı ifadeleriyle, “Yesevilik, Anadolu’da yeni şartlara uyarak değişiklikler geçirmiş ve zamanla Bektaşîliğe dönüşmüştür.”⁸³

2.4. Safevi (Kızılbaş) Kaynaklarında Dört Kapı

Şeyh Safiyüddin Erdebili (1252-1334) tarafından tarikat olarak kurulan ve evlatlarından Şah İsmail (1487-1524) tarafından devlet haline dönüşen Safeviliğin, Ahmed Yesevi ve Yesevilik ile bağını Dört Kapı müfredatı üzerinden kurabiliyoruz. Safevi çevrelerinde üretilen eserlerin büyük kısmında Dört Kapı Kırk Makam müfredatına yer verilmiştir. Üstelik bu sadece Dört Kapı müfredatının varlığı ile ilgili değildir. Metinlerindeki ortaklıklar da dikkat çekmektedir.

⁷⁸ İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988), 1/111.

⁷⁹ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri*, 1/134.

⁸⁰ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri*, 3/207.

⁸¹ Hoca Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal’ın eserlerinde “Dört Kapı Kırk Makam”ın karşılaştırılması için ayrıca bk.: Abdurrahman Güzel, “Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal’da Dört Kapı Kırk Makam” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 41 (2007): 19-159

⁸² Ali Rıza Özdemir, “Alevi-Bektaşî Yolunda Dört Kapı Kavramı”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 13/1, (2020): 249-283.

⁸³ Ayhan Pala, “Yesevilikten Bektaşîliğe Türk Müslümanlığı”, *Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi* VII/21 (1995): 863

Daha önce Ahmed Yesevi'nin halifelerinden Sufi Muhammed Danişmend Zernuki'ye (12. yy.) isnat edilen *Mir'atü'l-kulub (Kalplerin/Gönüllerin Aynası)* adlı eserden alıntıladığımız doksan bin kelime, Safevi tarikatının kolektif belleğini ifade eden *Şeyh Safi Buyruklarının yazmalarında* aynı şekilde tekrar edilmiştir: "İmdi sebep budur ki Muhammed Mustafa sallallahü teala aleyhi vesellem miraca varıncak Hak Celle ve ala hazretleri doksan bin kelim söyleşti. Otuz bini şeriatta ve otuz bini tarikatta ve otuz bini hakikatta."⁸⁴

16. yüzyıl erenlerinden ve Safevi muhiplerinden Kul Himmet, bir nefesinde doksan bin kelamı Dört Kapı'ya şöyle paylaştırmıştır:

"Doksan bin kelamı şerh etti buldu
Kimin nihan kimin aşikâr oldu
Otuz bini belli şeriat doldu
Seddetti bağladı nefis-i avâmı
(...)
Otuz bin tarikat iptida hali
Evvel rehberinden sundular eli
Gösterdi erkânı sürdüler yolu
Hoş bekle dediler post ile kıyamı
(...)
Otuz bin marifet zat sıfat olmaz
Aslı türabidir kumları gelmez
Doksan bin hakikat değmeye ermez
Tanış rehberinle bozma nizamı."⁸⁵

Özetle, Ahmed Yesevi sadece Babailik ve Bektaşilik üzerinde değil, Safevilik üzerinde de etkili olmuştur.⁸⁶

3. Alevi-Bektaşî Şiirinde Ahmed Yesevi'nin Rolü

3.1. Alevi-Bektaşî Şiirinin Kuruluşunda

Alevi-Bektaşî şiirinin temelleri, İslam öncesi Türk şiirinin üzerine atılmıştır. Hece ölçüsü ile yazılması, dört mısralık kıtalardan oluşması, ilk üç mısranın yalnız kendi içinde kafiyeli olması, dördüncü mısraların ise bütün kıtalarda kendi arasında kafiyeye

⁸⁴ Yunus Koçak, "Şah İbrahim Ocağı'ndan Gelen Bir Şeyh Safi Buyruğu", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* IX/30 (2004): 66-67

⁸⁵ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri*, 2/297.

⁸⁶ Ömer Faruk Teber, "Mezhebî Ayrışmanın Politik Sonuçları: Safevî Tarikatının Siyasallaşması", *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi*, (2017), sayı: 5, 196.

sahip bulunması,⁸⁷ kopuz-saz gibi aletlerle müzik eşliğinde okunması gibi özellikler İslam öncesi Türk şiirinin ve Alevi-Bektaşî şiirinin temel yapıtaşlarıdır.⁸⁸

İşte Ahmed Yesevi, İslam inançlarını Türk milli şiiriyle anlatan ilk kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk milletine, Türk diliyle ve Türk şiiriyle İslam inançlarını sade, basit, açık ve anlaşılır şekilde açıklayan bu şiirler, “hikmet” olarak adlandırılmıştır. Köprülü’ye göre, başlangıçta sadece propaganda amacıyla Ahmed Yesevi’nin söylediği hikmetler, Yesevilğin yerleştiği bütün sahalarda yayılmıştır. Türk edebiyatı içinde bir tasavvufî halk edebiyatının kurulmasına zemin teşkil etmiştir.⁸⁹

Yesevi dervişleri, büyük Türkmen göçleriyle Anadolu ve çevre bölgelere yayılınca, buralarda da tasavvufî halk edebiyatı gelişmeye başlamıştır. Ahmed Yesevi’nin yaktığı meşale, onun halifeleri eliyle Türklerin yaşadığı bütün bölgelere yayılmıştır.⁹⁰ Elbette, 13. yüzyılda sayısız Yesevi dervişinin akın akın Anadolu ve çevre bölgelere geldiğini söylemek için elimizde yeterince belge yoktur.⁹¹ Ancak kimi Yesevi dervişlerinin veya bir şekilde Yesevilik ile etkileşim içinde olan dervişlerin Anadolu ve çevre bölgelere yayıldığını söylemek için, bu yazıda da gösterildiği üzere, yeterince veriye sahibiz.

Ahmed Yesevi ile Yunus Emre’nin şiirleri arasındaki paralellik ilk defa E. J. W. Gibb tarafından tespit edilmiştir.⁹² Bu çalışmaları daha ileri bir boyuta taşıyan Fuad Köprülü, Yunus Emre üzerinde etkili olan Babai halifesi Tapduk Emre’nin⁹³ irşadında Moğol istilasıyla Buhara’dan Anadolu’ya gelen Sinan Efendi veya Sinan Ata adındaki bir Yesevi dervişi olduğunu söylemektedir.⁹⁴

Yunus Emre’nin izinde şiirler yazan ilk kişi Abdal Musa’nın halifesi Kaygusuz Abdal’dır.⁹⁵ Kaygusuz Abdal’ın şiirleri, tıpkı Yunus Emre’de olduğu gibi derin bir samimiyetle, basit, açık ama kudretli

⁸⁷ İsmail Özmen, *Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, I-V, Ankara 1998.

⁸⁸ Benzer değerlendirmeler için bk.: Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 11-12

⁸⁹ Köprülü, “Ahmed Yesevi”, 1/214

⁹⁰ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 4; Ali Yakıcı, “İslami Dönem Ozanı/Kamı Hoca Ahmed Yesevi’nin Türkiye Sahası Âşıklık Geleneği üzerindeki Tesiri”, *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri 28-30 Nisan 2016 Ankara*, (2017): 269-281; Mehmet Demirci, “Ahmed Yesevi’den Yunus Emre’ye”, *Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri. 26-29 Mayıs 1993*, (1993): 85-92.

⁹¹ Karamustafa, “Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu”, 83.

⁹² Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 4

⁹³ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 266

⁹⁴ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 266

⁹⁵ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 339

ifadelerle, milli (hece) vezinle milli tarzda yazılmıştır.⁹⁶ Bektaşî bu bağlamda Kızılbaş şiiri de Yunus Emre'yi takip etmiş ve Yunus Emre'nin derin etkisi altında kalmıştır. Bu etki o kadar derindir ki, Bektaşî ve Kızılbaş şairlerinde bazen Yunus'a ait bir mısra yahut Yunus'un ele aldığı bir mevzuya rastlanır.⁹⁷ Mesela, Ahmed Yesevî'nin "Menge sen ok kerek sen" (Bana sırf sen gereksin) mısraı, Yunus Emre'nin dilinde "Bana seni gerek seni" mısrasına dönüşmüştür.⁹⁸

Ahmed Yesevî şöyle demektedir:

"İşking kıldı şeyda m eni, cümle âlem bildi meni
Kayğum sensen tûni küni, mence sen ok kereksen

Hoca Ahmed benim atım tûni küni yanar otım
İki cihanda ümidim mence sen ok kereksen"

Yunus Emre de aynı duyguları Ahmed Yesevî'ye benzer şekilde dile getirmektedir:

"Aşkın aldı benden beni, bana seni gerek seni
Ben yanarım dünü günü, bana seni gerek seni

Yunus'dürür benim adım, gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum, bana seni gerek seni"⁹⁹

Ölümlülük (fanilik), mürşidin gerekliliği, gerçek dervişlik, ilahi aşk,¹⁰⁰ tarikata girmenin gerekliliği, bir mürşide bağlanmanın ve ona hizmet etmenin önemi, mürşidin vasıfları, tasavvufi mertebeler, seyr ü sülûk, nefsi ıslah, benliği terk, dünyayı terk, riyazet, vahdet-i vücud, Ene'l Hak¹⁰¹ gibi hususlarda Hoca Ahmed Yesevî ile Yunus Emre arasında güçlü benzerlikler vardır. Ahmed Yesevî ile Yunus Emre arasındaki benzerlikler, hem şekil hem sanat hem de içerik ve konular bakımından kendini göstermektedir.¹⁰²

Ahmed Yesevî ile Yunus Emre arasındaki benzerlikleri şu şekilde sıralamak mümkündür: 1) Her ikisi de hece veznini kullanmıştır. 2) Her ikisi de dört mısralık kıtalardan oluşan dörtlükler şeklinde yazmıştır. 3) İlk üç mısra yalnız kendi içinde kafiyelidir. 4) Dördüncü

⁹⁶ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 340

⁹⁷ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 349-353

⁹⁸ Tosun, Ahmed Yesevî, 48; Yakıcı, "Âşıklık Geleneği Üzerindeki Tesiri", 269-281.

⁹⁹ Şiirlerin metni için bk.: Yaman, "Alevî-Bektaşî Kimliği'nin Oluşumunda Yesevîliğin Rolü", 23-38.

¹⁰⁰ Detaylı bilgi ve metinler için bk.: Demirci, "Ahmed Yesevî'den Yunus Emre'ye", 85-92.

¹⁰¹ Ali Yılmaz, "Ahmed-i Yesevî'nin Hikmetleri İle Yunus Emre'nin Şiirlerinde Tasavvufî Muhteva Benzerlikleri", *Diyanet İlmî Dergi* XXIX/ 4, (1993): 17-33

¹⁰² Yılmaz, "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Tasavvufî Muhteva Benzerlikleri", 17-33

mısralar bütün kıtalarda kendi arasında kafiyelidir. 5) Her ikisinin de şiirleri kopuz-saz gibi aletlerle müzik eşliğinde okunmuştur. 6) Her ikisi de çok geniş kitlelere ulaşmıştır. 7) Her ikisi de sade, basit ve açık bir dille yazmıştır. 8) Her ikisi de Türkçe yazmıştır. 9) Her ikisinden sonra da adlarına çok sayıda şiir üretilmiştir.¹⁰³

Ahmed Yesevi'nin halifesi Süleyman Hâkim Ata ile Yunus Emre arasında da güçlü benzerlikler görmek mümkündür.

Süleyman Hâkim Ata, bir şiirinde şöyle demektedir:

“Bu aşkın şarabını içtik elhamdü li'llah
Binip aşkın Burak'ına koştuk elhamdü li'llah

Ayak idik baş olduk, kuru idik yaş olduk
Dileyene eş olduk elhamdü li'llah

Şeriata uyarak, hakikata ulaşarak
Tarikata girerek uçtuk elhamdü li'llah.”¹⁰⁴

Yunus Emre'nin dizeleri Süleyman Hâkim Ata'nın söyleyişiyle şaşırtıcı derecede benzerdir:

Haktan gelen şerbeti
İçtik elhamdülillah
Şol kudret denizini
Geçtik elhamdulillah

Şol karşıki dağları
Meşeleri bağları
Sağlık safalık ile
Aştık elhamdulillah

Kuru idik yaş olduk
Kanatlandık kuş olduk
Birbirimize eş olduk
Uçtuk elhamdülillah”¹⁰⁵

Ahmed Yesevi'nin insan anlayışı Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre'de de benzer ifadelerle görülmektedir. İnsanın her iki dünyada mutlu olması, kötü sıfatlardan arınarak ruhi olgunluğa erişmesiyle mümkündür.¹⁰⁶ Ahmed Yesevi'de bulunan ilahi aşk duygusunu

¹⁰³ Ayrıca bk.: Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 11-12; Demirci, “Ahmed Yesevi'den Yunus Emre'ye”, 85-92.

¹⁰⁴ Şiirin tam metni için bk.: Sever, *Hakîm Süleymân Ata Hikmetler ve Kıssalar*, 259.

¹⁰⁵ Şiirin tam metni için bk.: Hilmi Özden, *Gönül Kardeşliği ve Yunus Emre*, (İstanbul: İstanbul Kütüphanesi, 2015), 34.

¹⁰⁶ Ayşe Yücel Çetin, “Ahmed Yesevi, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli'de İnsan Anlayışı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 47 (2008): 43-49

içtenlikle terennüm eden mısralar, aynı ton ve üslupla Yunus Emre ile Kaygusuz Abdal'da da bulunmaktadır.¹⁰⁷

3.2. Alevi-Bektaşî Şiirinde ve Gülbanklerinde

Ahmed Yesevi, Alevi-Bektaşî şiirinde de yerini almıştır. Birçok Alevi-Bektaşî ereni, Ahmed Yesevi'yi büyük bir saygı ile anmıştır. Özellikle Hacı Bektaş Veli'nin mürşidi olduğuna dair çok sayıda atıf, Alevi-Bektaşî şiirinde yer almıştır.

16. yüzyıl şairlerinden Pir Sultan, Ahmed Yesevi'nin Hacı Bektaş Veli'nin piri olduğunu söylemektedir:

“Hoca Ahmed Yesevi anın piridir
Velayetle dağı taşı yürüdür
Hazret-i Hakk'ın bu gizli sırrıdır
Hacı Bektaş Veli, Sultan Balım var”¹⁰⁸

Aynı şiir, 19. yüzyıl halk şairlerinden Didâri'ye de isnat edilmiştir:

“Hacei Yesevi anın piridir
Velayeti dağlar taşlar eritir
Hazret-i Hakk'ın güzide sırrıdır
Hacı Bektaş Veli Sultan Balım var.”¹⁰⁹

Miâdi (?? . yüzyıl) adlı şair, Ahmed Yesevi'nin Hacı Bektaş Veli'yi halife seçmesini şu şekilde anlatır:

“Kurb-i izzette olub varis-i ilm-i Nebevi
Odur evlad-ı Muhammed güher-i Mustafavi
Cebhesinde görünür ayet-i nur-u Alevi
Hasaneyn gayretine dolmuş idi gönül evi
Cümlesinden ulu gördü anı Ahmed Yesevi
Nazır-ı levh ü kalemdir Hacı Bektaş-ı Veli
Server-i rum u Acem'dir Hacı Bektaş-ı Veli”¹¹⁰

Hubyar ocağından Abdal Dede (?? . yüzyıl) adlı erenin deyişlerinde, Ahmed Yesevi yine büyük bir saygınlıkla anılmaktadır:

“Hoca Ahmed tercüman elma alınca
Sevgi ile ol ceme Selman gelince
Bektaş-ı Veli de niyaz kılınca
Budur has bahçesinin gülü dediler
Hak Muhammed Ali ismi anıldı
Erlere hep solukta gayet bir idi

¹⁰⁷ Ahmet Yaşar Ocak, “Ahmed-i Yesevî Geleneğinin Teşekkülü”, 75-84

¹⁰⁸ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri*, 2/261.

¹⁰⁹ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri*, 4/630.

¹¹⁰ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri*, 5/174.

Hoca Ahmed'im sağ soluğa bağladı
Soluk bilen yolu bulur dediler"¹¹¹

Şeyh Ahmed Dede soyundan gelen ve adına bir ocak kurulan
Teslim Abdal (16-17. yüzyıl), Şeyh Ahmed'in Ahmed Yesevi'nin
halifesi olduğunu söyler:

“Şeyh Ahmed adındır, Tahvil-i Tubi mahlasın
Şah-ı Merdan Musa Kâzım Abbas neslin
Hoca Ahmed Yesevi'nin Rum halifesinin
İn ziyaret eyle Şeyh Ahmed Dede'yi.”¹¹²

Yine Teslim Abdal, bir başka şiirinde yine Ahmed Yesevi'den
bahseder:

“Hoca Ahmedî Yesevi'ye onun adı
Kıldığımız imamların feryadı
Ali nesli Celal Abbas evladı
Ziyaret olalım Sarı Sultana”¹¹³

Haydarî mahlasını kullanan Haydar Cemil Baba (20. yüzyıl),
Ahmed Yesevi'yi en meşhur lakaplarından biriyle “pîr-i Türkistân”
olarak anmaktadır:

“Asya şâhı Sarı İsmâ'îl Sultân
Ahmedü'l-Yesevî pîr-i Türkistân
Himmat sizden kerem ey pîr-i pîrân
Pirim Hâcî Bektaş sendendir meded”¹¹⁴

Yediharf mahlasıyla şiirler yazan Hasan Hüseyin Şahin (20.
yüzyıl), *Velayetname* merkezli olarak Ahmed Yesevi'yi tanıtır:

“Ahmed Yesevidir hocası olan
Bedehşan ilinde oğlumu bulan
Zaman Padişaha yardımcı olan
Sana soranlardı Pir Hacı Bektaş”¹¹⁵

Değerli araştırmacı Vahit Lütfi Salcı (20. yüzyıl), Ahmed Yesevi'ye
sevgisini pek veciz anlatır:

¹¹¹ Ali Yaman, “Hoca Ahmed Yesevi İle Bağlantılı ve Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaşî Erenleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* XII/35 (2005): 145-159.

¹¹² Veli Saltık, “Dede Şeyh Hasanlar ile Aşiret Şeyh Hasanlar” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 66 (2013): 279-312; Yaman, “Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaşî Erenleri”, 145-159.

¹¹³ Özmen, *Alevi - Bektaşî Şiirleri*, 3/96.

¹¹⁴ Filiz Kılıç - Orhan Kurtoğlu - Tuncay Bülbül, *Haydar Cemil Baba (Haydarî) ve Şiirleri*, (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2008): 270.

¹¹⁵ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri*, 5/85.

Pirim Ahmed Yesevi'dir,
Yerin kalbimin evidir
Kulun Vahid Alevi'dir,
Hünkâr Hacı Bektaş Veli."¹¹⁶

Alevi-Bektaşî yolunda önemli yer tutan gülbanklerde de Ahmed Yesevi'nin adı anılır. Mesela Cem bitiş gülbanginde de Ahmed Yesevi'nin adı geçmektedir: "Türkistan Piri Seyyid Ahmed Yesevi ve cümle Tarikat-ı Ali'ye pirleri, Türkistan serverleri, Horasan Pirleri, Rumeli erleri ve cümle evliya destgirimiz, yardımcımız, yarlarımız, piştüpenahlarımız ola gözcümüz ve uyarıcımız ola. Allah Allah."¹¹⁷

Cem (görgü) sonunda okunan büyük gülbankte de Ahmed Yesevi anılmaktadır: "Balım Sultan, Piran-ı Horasan ve bahusus Seyyid Ali Sultan, Abdalan-ı Rum, Kalenderan-ı Türkistan, Meşayih-i Arabistan, Zümre-İltiyar, Taife-i Ebrar, Sahiban-ı İkrar, Dervişan, Aşikaan, Muhibban, Sadikaan, Mürşid-i Kamil Hoca Ahmed El-Yesevi, Şeyh Lokman Perende..."¹¹⁸

Özetle, Alevi-Bektaşî toplumunda Ahmed Yesevi sevgisi eskiden beri vardır. Şiirlere ve gülbanklere girecek kadar derin ve köklüdür.

4. Kimi Alevi-Bektaşî Erenlerinin Ahmed Yesevi'yle Bağı

Tarihte bir şekilde iz bırakarak Alevi-Bektaşî toplumunun belleğinde bugüne kadar varlığını sürdüren erenlerin Ahmed Yesevi ile bağı, kolektif hafızada yer almıştır. Bu bağlardan bir kısmı soy, bir kısmı ise tarikat bağıdır. Hacı Bektaş Veli, Tapduk Emre, Yunus Emre gibi isimler hakkında daha önce bilgi verdiğimiz için bu şahsiyetler üzerinde durmayacağız. Ahmed Yesevi ile bağı kurulan diğer Alevi-Bektaşî erenleri arasında Hubyar Sultan, Şeyh Hasan Onar, Teslim Abdal, Hamza Baba, Haydar Sultan, Baba Mansur, Hacı Murad-ı Veli ve oğlu Hasan Dede, Seyyid Baba¹¹⁹ Keçeci Baba¹²⁰ Abdal Musa, Şeyh Çakır Sultan, Hayrani gibi isimler yer alır. Elbette, bu bölümde verilen bilgilerin bir kısmını tarihi kayıtlardan doğrulamak imkânına sahip değiliz. Alevi-Bektaşî topluluklarında Ahmed Yesevi ile ilgili bütün aktarımların kritiğini yapmak da bu çalışmanın hacmini aşmaktadır. Ancak Alevi-Bektaşî toplulukların

¹¹⁶ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri*, 5/174.

¹¹⁷ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri*, 3/462.

¹¹⁸ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri*, 3/466.

¹¹⁹ Yaman, "Az Bilinen Alevi-Bektaşî Erenleri", 145-159; Detaylı bilgi için ayrıca bk.: Yaman, *Pir Ahmed Yesevi*, birçok yerde.

¹²⁰ Üçer, "Yesevilğin Alevi Nitelemeli Gelenek ya da Gruplar Üzerindeki Etkisi", 166-190.

yarı gerçek-yarı menkıbevi şekilde Ahmed Yesevi'yi sahiplenmesi ve kendileriyle onun arasında bağ kurması son derede dikkate değerdir.

4.1. Abdal Musa

Gaziyan-ı Rum erenlerinden ve Bektaşiliğin önemli figürlerinden olan Abdal Musa, *Şakayık Tercümesi*'ne göre, "Yesevi fukarası"ndandır.¹²¹ *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*'nde ise Abdal Musa için şu kayıt düşülmüştür: "Bundan sonra velilerin müctehidi, azizlerin seçkini Şeyh **Hazret-i Abdal Musa**: Bu da Hoca Ahmed Yesevi fukarası idi. Horasan'dan Hacı Bektaş ile Anadolu'ya geldi. Nice yüzlerce kerametleri görülmüştü."¹²²

4.2. Baba Mansur

Doğruluğunu teyit edemediğimiz birtakım menkıbevi bilgilere göre Baba Mansur, Ahmed Yesevi'nin müşsidi Arslan Baba'nın oğludur. Baba Mansur'un babasının adı "Veli Arslan Baba" olarak sözlü kültürde yer almıştır.¹²³ Sözlü ve geleneksel aktarımlarda Baba Mansur, On İki İmam'ın beşincisi İmam Muhammed Bakır'ın evlatlarından ve Ahmed Yesevi'nin talebesidir. Anadolu'ya göçmüş ve M. 1170 yılında yerleştiği Tunceli'nin Şöbek köyünde M. 1197 yılında vefat etmiştir.¹²⁴

4.3. Hacı Murad-ı Veli ve Hasan Dede

Ahmed Yesevi ile bağlantılı Alevi erenlerinden biri de Çankırı'nın Eldivan ilçesine bağlı Seydi köyünde türbesi bulunan Hacı Murad-ı Veli'dir. Hacı Murad-ı Veli'nin Ahmed Yesevi halifelerinden olduğu kabul edilir. Bursa'nın İnegöl ilçesindeki Şehitler köyündeki türbede metfun bulunan Hasan Dede, Hacı Murad-ı Veli'nin oğludur.¹²⁵

¹²¹ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi Bektaşî Şairleri ve Nefesleri 1. Cilt* (İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1955), 1/20

¹²² Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, nşr. Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 2/59.

¹²³ Melisa Öztürk, *Anadolu Aleviliğinde Ocaklar ve Baba Mansur Ocağı'nın İnançsal Müzik Pratikleri: Sivas-Zara Örneği*, Yüksek Lisans Tezi. (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2018), 25, 27.

¹²⁴ Yaman, "Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaşî Erenleri", 145-159

¹²⁵ Yaman, "Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaşî Erenleri", 145-159; Abdulselam Arvas, "Bir Yesevî Dervişi Hacı Murad-ı Veli ve Onun Etrafında Gelişen Folklorik Unsurlar", *VI. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Veli Sempozyumu -Yesevîlik 23-25 Kasım 2018*, (2018): 114-120

4.4. Hamza Baba

İzmir'in Kemalpaşa ilçesinde türbesi bulunan Hamza Baba, Ahmed Yesevi'ye bağlı erenlerdendir. Aktarımlara göre Muhammed Hanefi soyundan gelen Hamza Baba, Yesi kasabasında doğmuş ve eğitimini Ahmed Yesevi dergâhında almıştır. Büyük Türkmen göçleriyle Anadolu'ya gelmiş, Hacı Bektaş Veli'ye intisap etmiş ve tekkesinin bulunduğu Kemalpaşa'da vefat etmiştir. Zamanla adı etrafında bir Alevi ocağı kurulmuştur.¹²⁶

4.5. Haydar Sultan

Türbesi Ankara yakınlarında olan Haydar Sultan'ı Ahmed Yesevi'ye bağlanan bazı menkıbeler vardır. Haydari Sultan ile Ahmed Yesevi bağı ilk defa kayda geçiren kişi İngiliz antropolog J. W. Crowfoot'tur. 1900 yılında Anadolu'da yaptığı alan çalışmalarının sonuçlarını yayımlayan Crowfoot, köyde topladığı bilgilere göre Hoca Ahmed olarak da çağrılan Haydar Sultan, Yesi kasabasından gelmiştir.¹²⁷ Haydar Sultan, muhtemelen Horasan'dan Anadolu'ya gelen Türkmen dervişlerinden biridir. Haydar Sultan'ın Haydariliğin kurucusu Kutbeddin Haydar ile karşılaştıran bazı çalışmalar varsa da, buna itibar etmek mümkün değildir.

4.6. Hayranî

19. yüzyılda yaşadığı bilinen bir Bektaşî şairi olan Hayrani, Erzurum'daki köyünde Şeyh Ahmed Yesevi'nin evlatlarından olmakla ün kazanmıştır.¹²⁸

4.7. Hubyar Sultan

İç Anadolu'da talipleri olan büyük Alevi ocaklarından biridir. Talipleri, "Sıraç" olarak da adlandırılmaktadır. Tokat ve çevresindeki en nüfuzlu Alevi ocağıdır. Bu ocağın ocakzadelerinin ve taliplerinin

¹²⁶ Detaylı bilgi için ayrıca bk.: İsmail Onarlı, "Saruhanogulları Beyliğinin Ulu Evliyası: Hamza Baba", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* VIII/21, (2002): 163-196; Satı Kumartaşlıoğlu, - Ali Duymaz. "Hamza Baba Ocağı'na Bağlı Bir Sağaltma Ocağı: Bektaş Dede", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 63, (2012): 311-320; Yaman, "Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaşî Erenleri", 145-159; Gül Aynur Çotulay, "Hamza Baba Türbesi Etrafında Uygulanan Ritüeller ve Bektaşîlik Geleneği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 94, (2020): 149-160.

¹²⁷ Aktaran: Yaman, "Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaşî Erenleri", 145-159.

¹²⁸ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4/343.

nesilden nesile aktardığına göre Hubyar Sultan, Ahmed Yesevi'nin soyundan gelmektedir.¹²⁹

Yapılan bir çalışmaya göre, iki Hubyar vardır: Hubyar Sultan ve Hubyar Abdal. Birincisi 13. yüzyılda Pir Ahmed Yesevi Dergâhında Lokman Parende'den eğitim almıştır. Bu zatın Hacı Bektaş Veli ile birlikte ve Oğuz-Begdili oymakları içinde Anadolu'ya geldiği aktarılmaktadır. İkincisi ise, Osmanlı belgelerinde Hubyar Abdal adıyla geçen kişidir. 16. yüzyılda yaşadığı bilinen Hubyar Abdal, Hubyar Sultan'ın evlatlarından. Türbesi Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Hubyar köyündedir.¹³⁰ Hubyar Sultan ile Ahmed Yesevi hakkında anlatılan menkıbelerin benzerliği ayrıca dikkati çekmektedir.¹³¹

4.8. Keçeci Baba

Tokat'ta türbesi bulunan ve adıyla bir dede ocağı olan Keçeci Baba da Ahmed Yesevi ile bağlantılı erenler arasında sayılmaktadır. Asıl adı Seyyid Mahmud Veli olan ve Ergani Mahmud adıyla da anılan Keçeci Baba'nın tarikat silsilesi, Lokman Parende üzerinden Ahmed Yesevi'ye ulaşmaktadır.¹³²

4.9. Seyyid Baba

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Akmeşe (Ziniski) köyünde türbesi bulunan Seyyid Baba'nın ulu atası Ahmed Yesevi'nin halifelerindedir.¹³³

4.10. Şeyh Çakır Sultan

Kütahya'nın Hisarcık ilçesine bağlı Şeyh Çakır köyünde yaşayan Şeyh Çakır Ocağına bağlı ocakzade dedelerin bildirdiğine göre Şeyh

¹²⁹ Yaman, "Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaşî Erenleri", 145-159; Orhan Yılmaz, Hoca Ahmet Yesevi'yi Pir Kabul Eden Tek Anadolu Alevi Kolu: Zile Sıraç (Beydilli) Türkmenleri, *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu. 26-28 Eylül 2016 İstanbul 2. cilt*, (2016): 1087-1092.

¹³⁰ Dilek Bakan Sarıtaş, "Hübyâr Sultan ve Hübyâr Ocağı Üzerine", *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 11, (2016): 245-268.

¹³¹ Dilek Bakan Sarıtaş, "Hübyâr Ocağı Üzerine", 245-268.

¹³² Üçer, "Yesevilğin Alevî Nitelemeli Gelenek ya da Gruplar Üzerindeki Etkisi", 166-190.; Fahri Maden, "Keçeci Baba Ocağı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 71, (2014): 147-169; Melike Tepecik, *Keçeci Baba Ocağı Üzerine Nitel Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, (Ankara: Hacı Bayram Üniversitesi, 2019), 35.

¹³³ Yaman, "Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaşî Erenleri", 145-159.

Çakır, ya Ahmed Yesevi'nin halifelerinden biridir yahut Ahmed Yesevi'nin halifesi Lokman Parende'den eğitim almıştır.¹³⁴

4.11. Şeyh Hasan Onar, Şeyh Ahmed ve Teslim Abdal

Tunceli ve çevre bölgelerde yaygın olarak talipleri bulunan Şeyh Hasan Ocağının asıl merkezi, Malatya'nın Arapgir ilçesine bağlı Onar Köyü'dür. Şeyh Hasan Onar'ın türbesi de bu köydedir. Şeyh Hasan Ocağına mensup ocakzade ve taliplerin aktarımlarına göre, Şeyh Hasan Onar Dede, Bayat Boyu'nun On-er kolundandır ve Ahmed Yesevi'nin akrabasıdır. Ahmed Yesevi'den eğitim almış ve boyuyla birlikte 12. veya 13. yüzyılda Anadolu'ya gelmiş, bugünkü Onar köyüne yerleşmiştir.¹³⁵

Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Şeyh Hasan Köyü'nde bulunan Şeyh Ahmed Ocağı, Ahmed Yesevi Ocağı olarak da bilinir. Bu köyde bulunan ve Şeyh Ahmed Ocağından olan ocakzadeler, Ahmed Yesevi'nin soyundan geldiklerini bilir ve söylerler. Geleneksel aktarımlara göre, Şeyh Hasan ile kardeşi Şeyh Ahmed, Fırat kıyısında bir köye yerleşirler; burada kurdukları dergâha amcazadeleri Ahmed Yesevi'nin adını verirler. Köyün adı da Şeyh Hasan olarak kalır.¹³⁶

Şeyh Ahmed'in türbesinin giriş kapısının üzerinde bulunan ve yakın dönemlerde yazıldığı tahmin edilen dikdörtgen şeklindeki mermerde, "Pir-i Piran, Serçeşmey-i Mürşidan Hoca Ahmed Yesevi D.1103-Ö.1163" ve "Hz. Ali oğlu Celal Abbas neslinden Hoca Ahmed Yesevi, D.1103-Ö.1166" yazıları bulunmaktadır.¹³⁷

Erzincan eski valilerinden Ali Kemali, sahadan topladığı bilgilere göre Şeyh Ahmed dede hakkında şu bilgileri vermektedir: "Şeyh Ahmed Yesevi evlâdındandır, bütün seyyit ve ocakların serçeşmesidir. Biri Şeyh Hasan, diğeri Seyyit namında iki oğlu varmış; aşağıda izah edeceğimiz bazı aşiretler, bu iki babadan türemişlerdir; fakat o aşiretler beyninde Seyyit namı zikredilmez, her ikisinin zürriyetine birden (Şeyh Hasanlı) namı verilir."¹³⁸ Etnik ayrılıkçı fikirleriyle tanınan ve geçtiğimiz yüzyılın başında etnik ayrılıkçı birçok hareket içinde yer alan Nuri Dersimi (Baytar Nuri) de,

¹³⁴ Mehmet Saffet Sarıkaya, "Şeyh Çakır Sultan Ocağı'ndaki Anlatılar Bağlamında Yesevilik-Bektaşılık İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşılık Sempozyumu Bildiriler Kitabı 18-20 Ekim 2018 Ankara cilt 2* (2018): 403-418.

¹³⁵ İsmail Onarlı, "Şeyh Hasan Ocağı ve Aşireti", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* VI/12, (1999): 25-50; Yaman, "Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaşî Erenleri", 145-159.

¹³⁶ Onarlı, "Şeyh Hasan Ocağı", 25-50; Yaman, "Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaşî Erenleri", 145-159.

¹³⁷ Saltık, "Dede Şeyh Hasanlar ile Aşiret Şeyh Hasanlar", 279-312.

¹³⁸ Ali Kemali, *Erzincan: Tarihi. Coğrafi. İçtimai. Etnografî. İdarî. İktisadi Tetkikat Tecrübesi* (Ankara: Resimli Ay Matbaası, 1932), 192.

Şeyh Hasan ve Seydan aşiretleri arasındaki aktarımlara göre Şeyh Hasan'ın "Şeyh Ahmedî Yusevî evlatlarından" olduğunu yazmaktadır.¹³⁹

Şeyh Ahmed köyünde kabri bulunan Teslim Abdal, Hoca Ahmed Yesevî ile bağları olan bir diğer Alevî erenidir.¹⁴⁰ Şeyh Ahmed Yesevî Ocağı olarak da bilinen Şeyh Ahmed Dede Ocağı'nın soyundan gelen Teslim Abdal'ın adı etrafında yeni bir ocak kurulmuştur.¹⁴¹

5. Diğer Hususlar

Alevî-Bektaşî geleneğinde Ahmed Yesevî'nin etkisini başka sahalarda da görmek mümkündür. Ahmed Yesevî'nin hocası Arslan Baba'nın taşıdığı "baba" sanı, halifelerinde de görülmektedir. Mesela Yesevî halifelerinden biri Baba Maçın'dır.¹⁴² Süleyman Hâkim Ata'nın hayatını ve kerametlerini anlatan *Tezkire-i Hâkim Ata*'da geçen Yesevî halifelerinden biri Zengi Baba olarak kaydedilmiştir. Önce Hâkim Ata'nın eşi daha sonra Zengi Baba'nın eşi olan kişi ise Anber Ana'dır.¹⁴³ Bugün de Alevî-Bektaşî din adamlarının bir kısmı baba, eşleri ise ana unvanı taşımaktadır.

Abdallar zümresi, Yesevîlik ile Alevî-Bektaşîlik arasındaki benzerliklerden dikkat çeken bir diğer unsurdur. *Menakıb-ı Ahmed-i Yesevî* adlı eserde, Ahmed Yesevî'nin Şeyhülislam Şeyh Şihabeddin Sühreverdi'den avam halkın irşat yöntemini öğrendiği ve onun abdallar zümresine dâhil olduğu bildirilmiştir.¹⁴⁴ Hatta onun sohbetinde sekiz bin abdal yer almıştır.¹⁴⁵ *Tezkire-i Hâkim Ata*'da da abdallar zümresinden bahsetmektedir. Aktarıma göre Süleyman Hâkim Ata, ölmeden önce yakında öleceğini, kırk aşında (yemeğinde) aralarında Kara Abdal'ın da bulunduğu kırk abdalın doğu tarafından geleceğini söylemiştir.¹⁴⁶ *Velayetname*'de bildirildiğine göre Hacı Bektaş Veli'nin de abdalları vardı.¹⁴⁷ Hatta halifelerinden biri de Kara

¹³⁹ Nuri Dersimi, *Dersim'e ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım* (Ankara: Öz-Ge Yayınları, 1992), 134.

¹⁴⁰ Yaman, "Literatürde Az Bilinen Alevî-Bektaşî Erenleri", 145-159.

¹⁴¹ Bülent Akın, "Gelenek ve Ritüel Sürekliliği Bağlamında Teslim Abdal", *Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi* 21, (2020): 193-218.

¹⁴² Tosun, "Ahmed Yesevî'nin Menakıbı", 80.

¹⁴³ Kaya, *Tezkire-i Hâkim Ata*, 70.

¹⁴⁴ Tosun, "Ahmed Yesevî'nin Menakıbı", 78.

¹⁴⁵ Tosun, "Ahmed Yesevî'nin Menakıbı", 73-79.

¹⁴⁶ Kaya, *Tezkire-i Hâkim Ata*, 70.

¹⁴⁷ Abdalbaki Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, 36, 44,

Abdal adını taşıyordu.¹⁴⁸ Saru Saltuk, yanında kırk abdalıyla geziyordu.¹⁴⁹

Ahmed Yesevi ile Alevi-Bektaşî geleneğini birbirine bağlayan bir diğer husus, kadınlı erkekli zikiridir. Ahmed Yesevi'nin kadınlı erkekli sema ve zikir yapması tepki toplamış, o da keramet göstererek bu tepkileri boşa çıkarmıştır.¹⁵⁰ Bilindiği üzere geçmişte olduğu gibi bugün de Alevi-Bektaşî cemleri (semah-zikir) cinsiyet ayrımı yapılmaksızın icra edilmektedir.

Bir diğer benzerlik, hem Ahmed Yesevi'nin hem de Hacı Bektaş Veli'nin şeriata karşı kayıtsız olduklarına dair iftiraya uğramalarıdır.¹⁵¹ Oysa Ahmed Yesevi'ye nispet edilen ve ondan bahseden bütün eserlerde, şeriata karşı büyük bir saygı vardır. Mesela Ahmed Yesevi'ye nispet edilen Fakrname'de, "Dervişlik iddiasında bulunan bir kimse, önce Hak emrine itaat edip şeriat emri ile yola girmeli ve bâtil işlerden ve bid'atlerden vazgeçmelidir. Gece kalkıp namaz kılmayınca, gündüz hizmet etmeyince, şeyhlik iddiasında bulunsa, işi bâtil olur. Bir kimse şeriat emrinden çıkarsa, dinden (de) çıkmış olur. Eğer tevbe etmeden dünyadan göçse, Hak Taâlâ (onu) cehennemde türlü azaba uğratar" ¹⁵² demektedir. Hacı Bektaş Veli ise *Makalat*'ta "şeriat askeri" olarak anılmaktadır.¹⁵³ Yine aynı eserde Hacı Bektaş Veli'den "...helal haram, temiz ve murdar hepsi şeriat ile bilinir. Zira şeriat kapısı yüce kapıdır" ¹⁵⁴ sözleri nakledilmektedir. Zaten hem Ahmed Yesevi'nin hem de Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde merkezi yerde bulunan Dört Kapı'dan ilki şeriat kapısıdır.

Yesevilik ile Alevi-Bektaşî yolu arasındaki bir diğer benzerlik Kırklar kavramı etrafında kendini göstermektedir. Yesevilikte aralarında dinleyicilerinde bulunduğu ve daire şeklinde oturan kırk kadın, Ahmed Yesevi'nin hikmetlerini ezberden okurlar. Kırk kadın, Kırkları temsil eder. Meclisin ortasında bir şamdanda mum yakılır.¹⁵⁵ Bilindiği üzere Alevi-Bektaşî yolunda Kırkların büyük bir önemi vardır. Ayrıca cemlerde halka şeklinde oturulur, çerağ uyarılır ve bu hizmeti çerağcı yerine getirir.

¹⁴⁸ Abdalbaki Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, 70-71.

¹⁴⁹ Abdalbaki Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, 47.

¹⁵⁰ Tosun, "Ahmed Yesevi'nin Menakıbı", 73-79.

¹⁵¹ Ahmed Yesevi için bk.: Hazini, *Cevahirü'l-Ebrar*, 95. Hacı Bektaş Veli için bk.: Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkubeleri*, 2. cilt, nşr. Tahsin Yazıcı, (İstanbul: MEB Yayınları, 1995), 370-372.

¹⁵² Tosun-Eraslan, *Ahmed Yesevi Külliyyatı*, 69.

¹⁵³ Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*, 44.

¹⁵⁴ Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*, 44.

¹⁵⁵ Hayati Bice, *Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevi*, (Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2016), 328-329.

Sonuç

Bu çalışmanın konusu, sadece Alevi-Bektaşî geleneği üzerinde Ahmed Yesevi'nin etkisiyle sınırlandırılmıştır. Erken dönem Yesevi kaynaklarının Alevi-Bektaşî kaynaklarıyla karşılaştırılması sonucunda elde ettiğimiz veriler, Alevi-Bektaşî geleneğinde güçlü bir Ahmed Yesevi etkisi olduğunu göstermektedir. Ahmed Yesevi ve birinci kuşak halifelerinin inançları üzerinde geniş değerlendirmeler yapılmamıştır. Özellikle Nakşibendiliğin teşekkülünden ve Yesevilik üzerindeki etkisinden önceki dönemde üretilen eserler dikkatle incelenerek bu konu ayrıntılı şekilde ele alınmalıdır.

Hakkında yapılan sayısız çalışmaya rağmen Ahmed Yesevi konusu, açıklığa kavuşmuş bir mesele değildir. Onun hayatı, gerçek kişiliği, inancı ve icraatları halen karanlıktadır. Onun hakkında çok sayıda soru işareti halen zihinleri kurcalamaktadır. Bu soru işaretlerinin kalkması bütün kaynakların dikkatli şekilde tetkik edilmesi ve yeni kaynakların bulunmasıyla mümkündür. Öncelikle Nakşibendiliğin teşekkülünden sonra Ahmed Yesevi ve Yesevilik hakkında karartma yapıldığı, kaynakların tahrif edildiği daha kesin şekilde ispatlanmalıdır. Köprülü'nün ifade ettiği Ahmed Yesevi'nin Şii teşekküllerle irtibatı, ayrıca tetkik edilmelidir. *Hikmetler*'de Arslan Baba'nın adının çok kere anılması ama Yusuf Hamedani'den bahsedilmemesi son derece önemlidir. Bu bağlamda Ahmed Yesevi'nin Yusuf Hamedani'den ders alıp almadığı üzerinde yeniden durulmalıdır. Aynı dönemde yaşadığı Şeyh Şihabeddin Sühreverdi ile kaynaklara yansıyan ilişkisi dönemin kaynakları ışığında ele alınmalıdır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda onun mezhebi yönüne ağırlık verilmiş, her kesim onun mezhebini kendi penceresinden yorumlamıştır. Elbette diğerleri gibi bu konu da konuşulmalı ve açığa kavuşturulmalıdır. Ancak bütün enerjinin burada yoğunlaştırılması doğru değildir. Ahmed Yesevi, bütün Türk milleti için büyük bir değerdir. Bugünkü Türk kimliğinin inşasında önemli rol oynamış, kutlu bir şahsiyettir. Hem Türk Aleviliğini hem de Türk Sünniliğini derinden etkilemiştir. Bu nedenle onun hakkında yapılan mezhep motivasyonlu çalışmaların dışında, bugünkü Türk milletinin inşasında oynadığı rol üzerinde yoğunlaşmak daha yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Akın, Bülent. "Gelenek ve Ritüel Sürekliliği Bağlamında Teslim Abdal". *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi* 21 (2020), 193-218.
- Akkuş, Mehmet. "19. Asırda Bir Bektaşî İcâzetnâmesi". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 1/1 (1999), 27-39.
- Ali Kemalî. *Erzincan: Tarihi. Coğrafi. İctimaî. Etnografî. İdarî. İktisadî Tetkikat Tecrübesi*. Ankara: Resimli Ay Matbaası, 1932.
- Altınok, Baki Yaşa. "Hacı Bektaş Veli Hakkında Yazılmış Bir Menakıbnâme ve Bu Menakıbnâmede Belirtilen Anadolu'daki Alevi Ocakları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* IX/2 (2003), 183.
- Arvas, Abdulselam. "Bir Yesevî Dervişi Hacı Murad-ı Veli ve Onun Etrafında Gelişen Folklorik Unsurlar". *VI. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Veli Sempozyumu -Yesevîlik 23-25 Kasım 2018* (2018), 114-120.
- Baş, Eyup. "Ahmed Yesevî'nin Bektaşılık. Alevilik Üzerindeki Etkileri ve Osmanlı Dini Hayatındaki İzleri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* LII/2 (2011), 21-53.
- Bice, Hayati. *Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî*. Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Çetin, Ayşe Yücel. "Ahmed Yesevî. Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli'de İnsan Anlayışı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 47 (2008), 43-49.
- Çotulay, Gül Aynur. "Hamza Baba Türbesi Etrafında Uygulanan Ritüeller ve Bektaşılık Geleneği". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 94 (2020), 149-160.
- Demirci, Mehmet. "Ahmed Yesevî'den Yunus Emre'ye". *Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri. 26-29 Mayıs 1993* (1993), 85-92.
- Dersimi, Nuri. *Dersim'e ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım*. Ankara: Öz-Ge Yayınları, 1992.
- Elvan Çelebi. *Name-i Kudsi& Menâkıbu'l-Kudsiyye. nşr. Mertol Tulum*. Konya: Çizgi Yayınları, 2014.
- Eraslan, Kemal -Tosun, Necdet. *Yesevî'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risalesi*. Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Eraslan, Kemal. "Hakîm Ata ve Mirâc-nâme'si". *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi* 10 (1979), 243-304.

- Eraslan, Kemal. *Yesevî'nin Fakr-nâmesi*. Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Eraslan, Kemal-Tosun, Necdet. *Ahmed Yesevi Külliyyatı*. Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi Bektaşî Şairleri ve Nefesleri 1. Cilt*. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1955.
- Evliya Çelebi. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 2. cilt*. Nşr. Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Gölpınarlı, Abdulbaki. *Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli: Vilâyet-nâme*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1958.
- Gümüšoğlu, H. Dursun. "Bir Çelebi İcazetnamesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59 (2011), 423-442.
- Gündüz, Tufan. "Hacı Bektaş Veli'nin Yol Arkadaşı Kolu Açık Hacım Sultan ve Velayetnâmesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 55 (2010), 71-96.
- Güzel, Abdurrahman. *Kaygusuz Abdal*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Güzel, Abdurrahman. "Ahmed Yesevi. Hacı Bektaş Veli. Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'da Dört Kapı Kırk Makam" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 41 (2007), 19-159.
- Güzel, Abdurrahman. *Abdal Musa Velayetnamesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- Güzel, Abdurrahman. *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Hoca Ahmed Yesevi. *Divan-ı Hikmet*. Nşr. Hayati Bice. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli. *Makalat*. Nşr. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş-Ali Öztürk. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Kahraman, Abdullah. "Yunus Emre Dîvân'ında Şeriat. Tarikat. Hakikat ve Marifet Dört Kapı". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 1/1 (2017), 1-18.
- Karamustafa, Ahmet T. "Yesevilik. Melâmetilik. Kalenderilik. Vefâ'îlik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu". *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler: Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkan-Tarikatlar-Edebiyat-Mimari-İkonografi-Modernizm*. Haz. Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

- Kaya, Önal. “Kul Süleyman’ın Kudek-nâmesi” *KÖK Araştırmalar* II/2 (2000), 155-167.
- Kaya, Önal. *Tezkire-i Hâkim Ata*. Ankara: KÖKSAV Yayınları, 2007.
- Kılıç, Filiz – Kurtoğlu, Orhan – Bülbül, Tuncay. *Haydar Cemil Baba Haydarî ve Şiirleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2008.
- Koçak, Yunus. “Şah İbrahim Ocağı’ndan Gelen Bir Şeyh Safi Buyruğu”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* IX/30 (2004), 66-67.
- Köprülü, Mehmed Fuad. “Ahmed Yesevi”. *İslam Ansiklopedisi*. 1: 210-215. Eskişehir: MEB Devlet Kitapları, 1977.
- Köprülü, Mehmed Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanı Yayınları, 1976.
- Kumartaşhoğlu, Sat –Duymaz, Ali. “Hamza Baba Ocağı’na Bağlı Bir Sağaltma Ocağı: Bektaş Dede”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 63 (2012), 311-320.
- Kurt, Necdet. “Alevi Deyişlerindeki Yesevî Öğretileri ve Hikmetleri”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 12 (2016), 301-310.
- Maden, Fahri. “Keçeci Baba Ocağı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 71 (2014), 147-169.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Ahmed-i Yesevî ve Yesevîlik Araştırmalarına Genel Bir Bakış ve Değişen Köprülü Modeli”. *Alkış Bitiği: Kemal Eraslan Armağanı*. Haz. Bülent Gül. 131-138. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2015.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Anadolu Türk Halk Süfiliğinde Ahmed-i Yesevî Geleneğinin Teşekkülü”. *Milletlerarası Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri 26-27 Eylül 1991 Ankara* (1992), 75-84.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Hacı Bektaş-ı Veli’nin Tasavvufi Kimliğine Yeniden Bakış: Yesevî. Haydarî. Vefai. Babaî. Yahut “Şeyhlikten Müridlikten Fâriğ Bir Meczip?””. *Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri: Hacı Bektaş Veli* (2010), 49-55.
- Onarlı, İsmail. “Saruhanogulları Beyliğinin Ulu Evliyası: Hamza Baba”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* VIII/21 (2002), 163-196.
- Onarlı, İsmail. “Şeyh Hasan Ocağı ve Aşireti”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* VI/12 (1999), 25-50.
- Özcivan, Kamber. “Alevî-Bektaşilikte Hoca Ahmet Yesevi Düşüncelerinin Yeri ve Günümüzdeki İzleri”. *Kültür Evreni: Üç Ayda Bir Yayımlanan Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* XII/40 (2020), 132-137.

- Özdemir, Ali Rıza. “Alevi-Bektaşî Yolunda Dört Kapı Kavramı”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 13/1. (2020), 249-283.
- Özdemir, Ali Rıza. “Dört Kapı Kavramının Kaynakları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 97 (2021), 83-94.
- Özdemir, Ali Rıza. *Aleviliğin Yazılı Kaynakları*. Ankara: Kripto Yayınları, 2019.
- Özdemir, Ali Rıza. *Geçmişten Geleceğe Kürt Aleviliği*. Ankara: Kripto Yayınları, 2016.
- Özdemir, Ali Rıza. *Hünkâr: Hacı Bektaş Veli*. Ankara: Kripto Yayınları, 2019.
- Özden, Hilmi. *Gönül Kardeşliği ve Yunus Emre*. İstanbul: İstanbul Kütüphanesi, 2015.
- Özmen, İsmail. *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi 1-5 cilt*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Öztürk, Melisa. *Anadolu Aleviliğinde Ocaklar ve Baba Mansur Ocağı'nın İnançsal Müzik Pratikleri: Sivas-Zara Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2018.
- Pala, Ayhan. “Yesevilikten Bektaşîliğe Türk Müslümanlığı”. *Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*. VII/21 (1995), 863.
- Saltık, Veli. “Dede Şeyh Hasanlar ile Aşiret Şeyh Hasanlar” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 66 (2013), 279-312
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. “Şeyh Çakır Sultan Ocağı'ndaki Anlatılar Bağlamında Yesevilik-Bektaşîlik İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”. *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşîlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı 18-20 Ekim 2018 Ankara 2. cilt* (2018), 403-418.
- Sarıtaş, Dilek Bakan. “Hübyâr Sultan ve Hübyâr Ocağı Üzerine”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 11 (2016), 245-268.
- Sever, Mustafa. *Ahmed Yesevi'nin III. Halifesi Hakîm Süleymân Ata Hikmetler ve Kıssalar*. Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Sever, Mustafa. *Bakırğan Kitabı*. Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Şahin, Halil İbrahim. “Yesevî Hikmetlerinin Metin ve Bağlam Özellikleri Açısından Alevi-Bektaşî Nefeslerine Etkisi Üzerine”. *Millî Folklor: Üç Aylık Türk Dünyası Folklor Dergisi* XIV/112 (2016), 30-41.
- Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

- Teber, Ömer Faruk, *Bektaşî Erkânnâmelerinde Mezhebî Unsurlar*, Ankara: Aktif Yayınları, 2008.
- Teber, Ömer Faruk, “Dini Edebi Metinler Olarak Menâkıbnâmelerin İslam Tasavvufundaki Önemi Hoca Ahmed Yesevî Menâkıbnâmeleri Örneği”, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, II/ 1 (2016), 364-370.
- Teber, Ömer Faruk, “Mezhebî Ayrışmanın Politik Sonuçları: Safevî Tarikatının Siyasallaşması”, *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 5, (2017), 93-200.
- Tekcan, Münevver. “Hakim Ata’nın Ahir Zaman Kitabı”. *bilig* 37 (2006), 21-55.
- Tekcan, Münevver. “Hazret-i Meryem Kitabı”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XXXII* (2004), 185-216.
- Tepecik, Melike. *Keçeci Baba Ocağı Üzerine Nitel Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, 2019.
- Tosun, Necdet. “Ahmed Yesevî’nin Menakıbı”. *İLAM Araştırma Dergisi* III/1 (1998), 73-81.
- Tosun, Necdet. “Yeseviliğın İlk Dönemine Aid Bir Risale: Mir’atü’l-Kulub”. *İLAM Araştırma Dergisi* II/2 (1997), 48-49.
- Üçer, Cenksu. “Ahmed Yesevî ve Yeseviliğın Alevî Nitelemeli Gelenek ya da Gruplar Üzerindeki Etkisi”. *VI. Uluslararası Şeyh Şa’ban-ı Velî Sempozyumu -Yesevilik 23-25 Kasım 2018* (2018), 166-190.
- Yakıcı, Ali. “İslami Dönem Ozanı/Kamı Hoca Ahmed Yesevî’nin Türkiye Sahası Aşıklık Geleneği Üzerindeki Tesiri”. *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri 28-30 Nisan 2016 Ankara* (2017), 269-281.
- Yaman, Ali. “Hoca Ahmed Yesevî İle Bağlantılı ve Literatürde Az Bilinen Alevî-Bektaşî Erenleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* XII/35 (2005), 145-159.
- Yaman, Ali. “Yesevilik-Bektaşilik Bağlantıları ve Alevî-Bektaşî Kimliği’nin Oluşumunda Yeseviliğın Rolü”. *Doğumunun 800. Yıldönümünde Hacı Bektaş Veli Sempozyumu 17-18 Ağustos 2009 Nevşehir*. (2009), 23-38.
- Yaman, Ali. *Pir Ahmet Yesevî*, İstanbul: Yedinci Kapı Yayınları, 2015.
- Yardımcı, Mehmet. “Yesevî Hikmetlerinin Anadolu Alevî- Bektaşî Aşıkları Üzerindeki Etkileri”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* V/13 (2017), 239-258.

- Yılmaz, Ali. "Ahmed-i Yesevî'nin Hikmetleri İle Yunus Emre'nin Şiirlerinde Tasavvufî Muhteva Benzerlikleri". *Diyanet İlmî Dergi* XXIX/ 4 (1993), 17-33.
- Yılmaz, Orhan. "Hoca Ahmet Yesevî'yi Pir Kabul Eden Tek Anadolu Alevi Kolu: Zile Sıraç Beydilli Türkmenleri". *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu. 26-28 Eylül 2016 İstanbul 2. cilt* (2016), 1087-1092.
- Yolcu, Mehmet Ali. "Alevî- Bektaşî İnanç Sisteminde Yesevîliğin İzleri". *Kültür Evreni: Üç Ayda Bir Yayımlanan Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* IX/32 (2017), 92-97.

Summary

One of the significant personalities who put his stamp on Turkish Islam is Ahmet Yesevi. All branches of Turkish Islam, whether Alevi or Sunni, embrace Ahmet Yesevi and claim to be his heir. The influence of Ahmet Yesevi can be seen almost in all Turkish homelands. This study examines the influence of Ahmet Yesevi on the Alevi-Bektashi path that is considered to be the natural and real heir of Ahmed Yesevi.

The main sources of the study are the works of Ahmet Yesevi and his early caliphs. In addition to these, the works produced by Babais, Bektashis and Kızılbaş in Anatolia and the surrounding regions are among the main sources of the study. Contemporary studies on Ahmet Yesevi's influence on Alevism and Bektashism have also been used in this study.

The influence of Ahmed Yesevi on the belief groups known as Alevism and Bektashism in Turkey has been much discussed after Köprülü's pioneering works. The Turkestan saints, who were established with the conversion of Turks to Islam and represented by its founder, Ahmed Yesevi, played a leading role in the formation of saints in Khorasan and in the Rumelia.

Recently, criticism of Ahmed Yesevi's influence on the Alevi-Bektashi path has increased in some academic and ethnic separatist circles, and the eyes have been turned to Sheikh Ebu'l Vefa, who has been introduced as a Kurd. Many of these studies based on Sheikh Ebu'l Vefa are ethnically motivated and have no significant scientific value. Academic circles also promote this ethnic motivation

knowingly or unknowingly with some weak and controversial records.

In this study, the influence of Ahmed Yesevi on the Alevi-Bektashi path was examined. What kind of effects did Ahmed Yesevi have on the Alevi-Bektashi path? What is the impact of Ahmed Yesevi on the production of Alevi-Bektashi culture in Anatolia and the surrounding regions? What are the similarities between Ahmed Yesevi and the Alevi-Bektashi tradition? Do these effects have a deep content or are they superficial?

It is possible to examine the influence of Ahmed Yesevi on the Alevi-Bektashi path under several headings. The first is the Four Gates- Forty Maqams, the second is the connection of the Alevi-Bektashi saints with Ahmed Yesevi, and finally, the influence of Ahmed Yesevi on the establishment of the Alevi-Bektashi poem. In addition to these, there are some scattered issues, but they should be compared with other sects and their distinctive features should be determined separately.

The study consists of several parts. First of all, the early Yesevi sources were emphasized and their importance in Yesevi studies was discussed. In order to reach the Turkish masses in the regions of Turkestan, the Naqshbandi order placed Ahmed Yesevi in the line of the Naqshbandi sect, falsified the early Yesevi texts and produced new texts suitable for their own purposes. In this respect, it is necessary to investigate the pre-Naqshbandi sources in order to understand Ahmed Yesevi and Yesevi in its true form. Because it is not possible to know and understand Ahmed Yesevi with the material produced by Naqshbandi sources. The works attributed to Ahmed Yesevi and his first-generation caliphs should be used with caution, taking into account the distortions of the Naqshbandi circles.

The second part is devoted to the influence of Ahmed Yesevi in the Alevi-Bektashi groups over the Four Gates Forty Maqam curriculum. In addition, in this section, the curriculum of the Four Gates and Forty Maqams in the Babais, Bektashis and Kizilbas were examined. The Four Gates, named Shariat, Tarikat, Marifet and Truth, are the basic curriculum of the education system on the Alevi-Bektashi path. The names Sharia, Tariqat, Marifet and Hakikat, which are mentioned together in a hadith attributed for the first time to the Prophet Muhammad, were named as "Four Gates" in a command

attributed to Imam Cafer Sadik. Ahmed Yesevi was the first to introduce the Four Gates curriculum, which consists of the stages of Sharia, Tarikat, Marifet and Hakikat in Turkish lore, together with forty maqams. Among the Babais, Bektashis and Qizilbash, this curriculum took place with little change.

In the third chapter, the role of Ahmed Yesevi and his Hikmetler in the establishment of Alevi-Bektashi poetry and the way Ahmed Yesevi is handled in Alevi-Bektashi poetry are examined. The foundations of Ahmet Yesevi and Alevi-Bektashi poetry were laid on pre-Islamic Turkish poetry. Features such as being written in syllabic meter, consisting of four-line stanzas, the first three verses rhyming only within themselves, the fourth verse having a rhyme among themselves in all stanzas, and being read with musical accompaniment with instruments such as kopuz-saz are the main features of pre-Islamic Turkish poetry and Alevi-Bektashi poetry. Ahmed Yesevi also took his place in Alevi-Bektashi poetry. Many Alevi-Bektashi saints commemorated Ahmed Yesevi with great respect. There are many references in Alevi-Bektashi poetry that Haji BektashVeli was his mentor.

In the fourth chapter, the way some Alevi groups associate themselves with Ahmed Yesevi is investigated. The bond of the saints, who have remained in the memory of the Alevi-Bektashi community until today, leaving a trace in history, with Ahmed Yesevi, has taken place in the collective memory. Some of these ties are lineage, and some are sectarian ties. In addition to well-known saints such as Haji BektashVeli, Tapduk Emre and Yunus Emre, Ahmed Yesevi was connected to Hubyar Sultan, Sheikh Hasan Onar, Teslim Abdal, Hamza Baba, Haydar Sultan, Baba Mansur, Hacı Murad-ı Veli and His son Hasan Dede, Seyyid Baba, Keçeci Baba, Abdal Musa, Şeyh Çakır Sultan and Hayrani.

In the last part, Ahmed Yesevi and some common issues that are scattered in the sources between Yesevi and Alevi-Bektashi path are included. It is possible to see the influence of Ahmed Yesevi in other fields in the Alevi-Bektashi tradition. The "father" title carried by Arslan Baba, the teacher of Ahmed Yesevi, is seen in his caliphs, and the "mother" title is seen in his wives. Today, some of the Alevi-Bektashi clergies hold the title of father and their spouses bear the title of mother. The Abdals group is another element that draws

attention from the similarities between Yesevi and Alevi-Bektashism. Another issue that connects Ahmed Yesevi with the Alevi-Bektashi tradition is the dhikr which is done by men and women together. Another similarity is that both Ahmed Yesevi and Haji BektashVeli were slandered that they were indifferent to the sharia. Another similarity between Yesevi and the Alevi-Bektashi path shows itself around the concept of Kırklar.

The subject of this study is limited only to the influence of Ahmed Yesevi on the Alevi Bektashi tradition. The data we collected as a result of the comparison of the early Yesevi sources with the Alevi-Bektashi sources shows that there is a strong influence of Ahmed Yesevi on the Alevi-Bektashi tradition.